

Kınalızâde Ali Çelebi'nin Fıkıh Eserlerinin Tespiti Identifying Kinalizâdah Ali Chelebi's Islamic Legal Works

Orazsahet ORAZOV

Dr. Öğretim Üyesi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü,
Asst. Prof., Zonguldak Bulent Ecevit University, Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Sciences,
Zonguldak, Türkiye
dostluk1991@gmail.com
orcid.org/0000-0003-1942-0120

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received : 30.03.2023
Kabul Tarihi / Accepted : 08.06.2023
Yayın Tarihi / Published : 15.06.2023
Yayın Sezonu / Pub Date Season : Haziran / June
Cilt / Volume: 10 • Sayı / Issue: 1 • Sayfa / Pages: 23-51

Atıf / Cite as

Orazov, Orazsahet. Kınalızâde Ali Çelebi'nin Fıkıh Eserlerinin Tespiti. *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (2023), 23-51.

Doi: 10.33460/beuifd.1274007

İntihal / Plagiarism

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Yayın Hakkı / Copyright®

Yazarların dergide yayınlanan çalışmalarını **CC BY-NC-ND 4.0** lisansı altında yayımlanmakta ve telif hakları bu lisansın hükümlerine tabi olmaktadır.

*Authors publishing with the journal is licensed under the **CC BY-NC-ND 4.0** and their copyright is subjected to the terms and conditions of this license.*

Öz: Kınalızâde Ali Çelebi (öl. 979/1572), birçok medresede müderrislik ve dönemin farklı yönetim merkezlerinde kadılık görevlerini icra etmiş, Osmanlı Devleti'nin seçkin ilim adamlarından biridir. Kendisi tefsir, kelam, tasavvuf, ahlak, tarih, dil ve edebiyat alanlarında eserler miras bırakmış çok yönlü bir âlimdir. Mevcut literatürde Kınalızâde'nin meşhur eseri Ahlâk-ı Alâî bağlamında önemli çalışmalar yapılmış ahlakla ilgili görüşleri ortaya konulmuş fakat farklı ilim dallarında kaleme aldığı eserler ve görüşleri henüz hak ettiği şekilde incelenmemiştir. Bu bağlamda Kınalızâde'nin araştırılması gereken yönlerinden birisi de fakihliği ve yazdığı fıkıh eserlerinin tespitidir. Kınalızâde'nin fıkıh eserleri incelendiğinde tabakât, mesâil (istilâhât-ı mütedâvile) ve fûrû fıkıh konularında çalışmaları olduğu görülmektedir. Onun tabakât eseri, Hanefi fakihlerin ictihad-taklit dereceleri ve teliflerini değerlendirdiği risâleleri incelenerek yayımlanmıştır. Kendisinin Risâle fi'l-gasb adlı küçük hacimli eseri ve vakfın "istibdâl ve isti'câr" konularını ele aldığı risâlesinin "istibdâl" kısmı da tahkik edilerek neşredilmiştir. Ancak günümüze ulaşmış olan diğer fıkıh çalışmaları yazma halinde olup, henüz bir ilmi çalışmaya konu olmamıştır. Yayımlanmamış fikhî eserleri özelinde belirtmek gerekirse kaynaklarda ve kütüphane kayıtlarında birkaç eserinin birden fazla isimle veya zaman zaman yanlış başlıklarla kaydedildikleri

görülmektedir. Bu çalışmada bir yandan Kinalizâde'nin fıkıh eserleri ve kendisine aidiyeti tespit edilmeye çalışılırken, diğer yandan da eserlerin içerikleri hakkında genel mahiyette bilgi verilecektir. Bu çalışmanın, ileride Kinalizâde'nin yazma halinde olan eserlerinin tahlil edilerek tahkikli neşrini yapmayı hedefleyebilecek sonraki çalışmalara zemin hazırlayacağı düşünülmektedir. Bu makale, onun çalışmalarının fıkıh müellifatı arasında yer almasına, ve kendisinin fikhî vasfının ve konumunun gün yüzüne çıkmasına vesile olması bakımından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku, Kinalizâde, Fikhî Eserler, Tabakât, Mesâil, Risâle.

Abstract: Kinalizâdah Ali Chelebi (d. 979/1572) was one of the distinguished scholars of the Ottoman Empire. He worked as a muderris in many madrasas and served as a qadi in different administrative centers of the period. Ali Chelebi was a versatile scholar who contributed to science and wrote works in the fields of tafsir, theology, mysticism, ethics, history, language and literature. Important studies have been conducted in the context of Kinalizâdah's famous published work *Ahl al-'Alaî* and his views on ethics have been explained. However, his works and views in most other fields have not been sufficiently analyzed. In this context, one of the aspects of Kinalizâdah that needs to be researched is his jurisprudence; it is also necessary to identify the works of fiqh he wrote. When his fiqh works are analyzed, it is seen that he wrote works on the subjects of tabakat, masâ'il (the term of art), and furu fiqh. He wrote his work on tabakat by analyzing the treatises in which the Hanafî jurists evaluated the degrees of ijtihâd and taqlîd. He published a small volume titled *Risâla fî al-gasb*. In addition, the "istibdâl" section of his treatise on the sub-topics of waqf, namely "istibdâl and isti'jâr", has also been revised and published. However, his other Islamic legal works that have survived to the present day are still in the form of manuscripts, which have not yet been the subject of a scientific study. Among his unpublished fiqh works, a few of them are listed under more than one name in sources and library records, and some of them are given wrong titles. In this study, on the one hand, the issue of authorship of Kinalizâdah 's fiqh works will be addressed. On the other hand, an introductory information about the contents of his works will be presented. This paper will provide a starting point for subsequent research for critical editions and publications of the manuscript works belong to Kinalizâdah's. This paper will also be an important intermediary in making Kinalizâdah's fiqh works known fiqh literature and his expertise and position in the field of fiqh.

Keywords: Islamic Law, Kinalizâdah, Fiqh Works, Tabaqat, Masail, Risala.

Giriş

İnsanın varoluş hikmetinin idrakı, ilmin, medeniyetin oluşumu, gelişimi ve devamı için tedris faaliyetinin, yazılı metinlerin önemi tartışmasızdır. Nice ilim adamı, mesaisini öğrenci yetiştirme uğruna adayarak arkasında bir ün bırakmışken, niceleri yazılı eserler de bırakarak isimlerini tarihe kaydettirmişlerdir. Bazıları da telif edilen eserlerin sürekliliğini sağlama sürecinde müstensihlik yapmakla katkıda bulunmuşlar, istinsah etmiş oldukları eserlerden istifade edeceklere, müellifle-

rin ve kendilerinin kısa ömürlü olduklarını, ellerindeki eserlerin ise kalıcı olduğunu hatimelere hatırlatma notu olarak kaydetmişlerdir. Buna göre tarihten tevarüs ettiğimiz o eserlerin, insanlığın istifadesine sunulması, ömürleri sınırlı olan yapıtların zayi olma ihtimaline karşı tespit edilerek gün yüzüne çıkarılması önemlidir. Günümüze ulaşmış teliflerin bir kısmının incelenmiş ve neşredilmiş olmalarına karşın bir kısmının halen araştırma konusu yapılmamış oldukları ve yazma halinde buldukları malumdur. Bu bağlamda belirtmek gerekirse Kınalızâde Ali Çelebi de birçok eser miras bırakmış, eserlerinin bir kısmı incelenerek yayımlanmış, bazıları da yazma haliyle zamanımıza ulaşmış olan velut bir Osmanlı âlimidir.

Kınalızâde Ali Çelebi'nin asıl adı Alâüddîn Ali b. Kâdî Emrullah¹ b. Kınalî Abdülkâdir el-Hamîdî olup,² kendisi hicri 916 (mîlâdî 1510) senesinde Isparta'da dünyaya gelmiştir.³ Bu nedenle kendisi için 'el-İspartâvî' nisbesi kullanılmıştır. Ali Çelebi hakkında kaynaklarda hepsi aynı anlama gelen "Kınalızâde, Hinnâlizâde, Hinnâvizâde, Hinnâizâde"⁴ lakaplarının kaydedildiği görülmektedir. Kınalızâde başlangıç eğitimini Isparta'da aldıktan sonra, ilim öğrenimi için İstanbul'a gitmiş ve döneminin önemli simalarından ders almıştır. Kınalızâde'nin hocaları şunlardır: Kara Salih Efendi (öl. 944/1538), Merhaba Efendi Muhibbuddîn er-Rûmî (öl. yaklaşık 950/1544), Şeyhulislam Çivizâde Muhyiddin Mehmet Efendi (öl. 954/1547), Fenârizâde Muhyiddin Çelebi (öl. 954/1548), Ma'lul Emîr Efendi (öl. 963/1556), Şehabeddin Ahmed b. Ahmed et-Tîbî eş-Şafîi (öl. 979/1572), Bedreddin Ebu'l-Berakât Muhammed b. Muhammed el-Gazzî eş-Şafîi (öl. 984/1577), Muhaşşî Sinan Efendi (öl. 986/1578), ve akrabalarından olan Kazasker Kadri Efendi (öl. ?).⁵

1 Kınalızâde'nin babası Emrullah Efendi şiirlerinde "Mîrî" mahlasını kullandığı için "Mîrî", Şam ve Halep civarında kadılık yaptığı için de "Kâdî" lakabıyla anılmıştır. 1559 senesinde kadı iken Biçin'de (Kahramanmaraş) vefat etmiştir. Kaynaklarda Emrullah Efendi'nin diğer iki oğlunun adı Abdurrahim Çelebi ve Müslim Çelebi olarak geçmektedir. Bk. Nev'izâde Atâyi, *Hadâ'iku'l-hadâik fî tekmileti's-Şakâ'ik/Nevizâde Atâyi'nin Şakâ'ik Zeyli*, haz. Suat Donuk, (İstanbul:Türkiye Yazma Eserler Başkanlığı, 2017), 1/598; Kınalızâde Ali Çelebi, *Ahlâk-ı Alâî*, haz. Mustafa Koç, (İstanbul: Klasik yay., 2007), 1.

2 Kınalızâde, *Tabakâtü'l-Hanefiyye*, thk. Muhyi Hilâl es-Serhân. (Bağdat: Divânü'l-vakfî's-sünnî, 1426/2005), 1/10-13; Ayşe Sıdika Oktay, "Kınalızâde Ali Efendi'nin Hayatı ve Ahlâk-ı Alâî İsimli Eseri", *Divan*, (İlmi Araştırmalar, 7/12, 2001/1), 186; Hasan Aksoy, "Kınalızâde Ali Çelebi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25/416-417; Aksoy, "Kınalızâde Ali Efendi (Çelebi)'nin İlmi Şahsiyeti ve Eserleri", *Uluslar Arası Kınalızâde Ailesi Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, (SDÜ İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2014), 76-80; Nazım Büyükbaş, "Hanefî Tabakât Kitapları Arasında Kınalızâde'nin Tabakâtü'l-Hanefiyye'sinin Yeri", *Bilimname Düşünce Platformu*, 2015/1), 248 vd.

3 Atâyi, *Hadâ'ik*, 1/598 vd.

4 Ali Çelebi için "Kınalızâde" lakabının kullanımı, kınacı olmakla meşhur olan dedesi Abdülkâdir el-Hamîdî'ye nispetle olmuştur. Ayrıca farklı görüşler olmakla beraber Kınalızâde'nin dedesi el-Hamîdî için Fatih Sultan Mehmet'in muallimliğini yaptığı da söylenmektedir. Bk. Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, haz. A. Fikri Yavuz, İsmail Özen, (İstanbul: Meral Yayınları, t.s.), 1/371; Aksoy, "Kınalızâde Ali Çelebi", 25/416; Kınalızâde, *Tabakâtü'l-Hanefiyye*, 1/15-16; "Abdülkâdir el-Hamîdî" hakkındaki bilgiler için bk. Oktay, "Kınalızâde Ali Efendi'nin Hayatı ve Ahlâk-ı Alâî İsimli Eseri", 187-189.

5 Kınalızâde'nin akrabalarından olan "Kazasker Kadri Efendi" ile 1084/ 1674'te vefat etmiş olan *Vâkıdâtü'l-müftin* eserinin müellifi Kazasker Kadri Efendi diye bilinen Abdülkâdir b. Sinaneddin Yusuf b. Şeyh Mehmed farklı kişilerdir. Ahmet Özel, "Kadri Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/140-141. Kınalızâde'nin hocaları ve hayat hikâyeleri ile ilgili bk. Oktay, "Kınalızâde Ali Efendi'nin Hayatı, 195-196; Sâir Hamîd Ta'me, "el-Mesâilü'l-fıkhiyyetü'l-vâride fî Kitâbi tabakâtü'l-Hanefiyye li'bni'l-Hannâî", *Külliyetü'l-İlmî'l-Azam el-Câmiatü's-Samarra*, (Irak-Samarra, 40/11, 2015), 164; Aksoy, "Kınalızâde Ali Çelebi", 25/417.

Yirmi iki yıl boyunca birçok medresede müderrislik yapan Kınalızâde'nin talebelerinden, kaynaklarda ismi geçen öğrencileri şunlardır: Muhammed b. Abullah b. Ahmed et-Timurtâşî el-Gazzî (öl. 1006/1598),⁶ Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Hilal el-Hanefî (öl. 1004/1596),⁷ Yür Mehmet Azmî (öl. 999/1591), Şerefuddîn Musa b. Yusuf el-Ensârî en-Nu'mânî eş-Şafîi (öl. 1000/1592), Mehmet Vücûdî (öl. ?), Mustafa (öl. ?), Mehmet Nilî (öl. ?).⁸

Kınalızâde müderrislik görevlerinden⁹ maada Şam (970/1562), Kahire (974/1566), Halep (974/1567), Bursa, Edirne (976/1568) ve İstanbul (978/1570) bölgelerinde kadılık makamlarında da bulunmuştur.¹⁰ Kınalızâde, son olarak Anadolu Kazaskeri iken, yakalanmış olduğu nikris (damla) hastalığı dolayısıyla¹¹ 5 (veya 6) Ramazan 979'da (21/22 Ocak 1571) vefat etmiştir. Kendisi, Edirne'nin İstanbul yolu üzerindeki Seyyid Celâli türbesi civarında bulunan Nazır çeşmesi¹² denilen yere defnedilmiştir.¹³

Kınalızâde'nin üç oğlu bulunup bunlar *İmtihan Risâlesi* eserinin müellifi olan Mehmet Fehmi (öl. 1004/1596), *Tezkiretü's-şuara* sahibi Hasan Çelebi (ö. 1012/1604) ve Hüseyin Fevzi Efendi'dir (öl. ?). Kınalızâde'nin kardeşleri olduğu söylenen Abdürrahim Kerâmî (öl. 982/1574), Müslimî Efendi (öl. 994/1586) için, Kınalızâde'nin oğulları oldukları bilgisi de bulunmaktadır.¹⁴

Döneminin önemli âlimlerinden ilim öğrenmiş ve sonra da birçok öğrenci yetiştirmiş olan Kınalızâde, farklı medreselerde müderrislik görevini ifa etmiştir.¹⁵ Ayrıca Osmanlı'nın en önemli merkezlerinde kadılık görevlerini üstlenmiş, ilmi kişiliğinin yanında, kazâi kimliği ile de öne çıkmıştır. Kendisi Arapça, Türkçe ve

6 Ta'me, "el-Mesâilü'l-fıkhiyyetü'l-vâride", 164; Ahmet Özel, "Timurtâşî, Muhammed b. Abdullah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/188.

7 Kınalızâde, *Tabakâtü'l-Hanefiyye*, 1/45-46.

8 Oktay, "Kınalızâde Ali Efendi'nin Hayatı", 195-196.

9 İlk olarak 32 yaşında Edirneli Hüsamiye Medrese Müderrisliğine atanan Kınalızâde, 37 yaşında Bursa'daki Hamza Bey Medrese Müderrisliğine tayin olmuştur. Daha sonra Veliyüddinoğlu Ahmet Paşa (Bursa, 955-957 yy.), Rüstem Paşa (Kütahya, 957-960 yy.), Haseki (İstanbul, 960-963 yy.), Ayakkurşunlu (İstanbul, 963-966 yy.), Süleymaniye Çifte (İstanbul, 966-970 yy.) medreselerinde müderrislik yapmıştır. Bk. Yasin Erden, *İstibdâl Risâleleri Bağlamında Vakıfta İstibdâl Meselesi*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015), 30. Ayrıca bk. Fatih Çetintürk, "İspartalı Bir Eğitimci: Kınalızâde Ali Efendi ve Hayatı", *Sosyal Bilgiler Eğitimi Açısından Kınalızâde Ali Efendi'nin Ahlak-ı Âlâ-i Üzerine Okumalar*, (Ankara: Pegem Akademi, 2015), 2.

10 Aksoy, "Kınalızâde Ali Çelebi ve Mûlemma' Na'tı", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (İstanbul: sy. 5-6, 1987-1988), 1993, 127; Kınalızâde, *(Günümüz Türkçesiyle) Ahlâk-ı Alâî*, (sadeleştiren: Murat Demirkol, Ankara: Fecir Yayınları, 3. Baskı, 2020), 13.

11 Kınalızâde'nin Yahudi bir doktor tarafından kasten öldürüldüğü (bk. Aksoy, "Kınalızâde Ali Çelebi ve Mûlemma' Na'tı", 127), (veya) zehir sebebiyle vefat ettiği de belirtilmiştir. Bk. Oktay, "Kınalızâde Ali Efendi'nin Hayatı", 196.

12 Çalışmalardan birisinde "Vezir Çeşmesi" olarak geçmektedir. Bk. Kınalızâde, *(Günümüz Türkçesiyle) Ahlâk-ı Alâî*, 13.

13 Bursalı Mehmet, *Osmanlı Müellifleri*, 1/371; Aksoy, "Kınalızâde Ali Çelebi", 25/416; Oktay, "Kınalızâde Ali Efendi'nin Hayatı", 195-196; Kınalızâde, *(Günümüz Türkçesiyle) Ahlâk-ı Alâî*, 13.

14 Aksoy, "Kınalızâde Ali Çelebi ve Mûlemma' Na'tı", 125-126; Oktay, "Kınalızâde Ali Efendi'nin Hayatı", 197-198.

15 Kınalızâde'nin müderrislik yaptığı medreseler için bk. Fatih Çetintürk, "İspartalı Bir Eğitimci: Kınalızâde Ali Efendi ve Hayatı", *Sosyal Bilgiler Eğitimi Açısından Kınalızâde Ali Efendi'nin Ahlak-ı Âlâ-i Üzerine Okumalar*, (Ankara: Pegem Akademi, 2015), 2.

Farsça olmak üzere farklı dillerde ve alanlarda çok sayıda eser kaleme almıştır.¹⁶ Kaleme aldığı eserler bağlamında bakıldığında Kınalızâde'nin ahlak, tefsir, kelam, felsefe, dil, edebiyat, fıkıh, tasavvuf gibi ilim dallarında kitaplar yazdığı görülmektedir. Kınalızâde'nin ilmi kişiliği üzerine özellikle günümüzde, Türkiye'de yapılan çalışmalar dikkate alındığında kendisinin ahlak konusunda ele almış olduğu eseri *Ahlâk-ı Alâî* hakkında önemli çalışmaların yapıldığı görülmektedir.¹⁷ Bir kısmı hariç diğer eserleri hakkında ise yeteri kadar incelemelerin yapılmadığı anlaşılmaktadır. Kınalızâde'nin ilmi kişiliği bağlamında ele alınması gereken özelliklerden birisi de kendisinin fıkıhçılığı ve bu alanda kaleme almış olduğu eserlerinin gündeme getirilmesidir.

Kınalızâde'nin kaleme almış olduğu fıkıh eserlerinden aşağıda geleceği üzere bir kısmı neşredilmiş iken, bir kısmı ise yazma halinde olup, incelenmeyi ve gün yüzüne çıkarılmayı beklemektedir.¹⁸ Bu nedenle ilk önce kendisinin fikhî konularda yazmış olduğu eserlerinin tespit edilerek tanıtılması gerekmektedir. Bu süreç, Kınalızâde'nin fıkıh eserlerinin kendisine nispetinin belirginleşmesi ve fıkıhın hangi konularında eserler kaleme almış olduğunun anlaşılması bakımından önemlidir. Çalışmanın müellifin fıkıh eserlerinin tespiti sürecinden sonra vesile olmasını amaçladığı ikinci aşamada henüz yazma halinde olup neşredilmemiş eserlerinin tahlil edilerek tahkikli neşrinin yayımlanması ise diğer bir önemli husus olmaktadır. Bu aynı zamanda müellifin sözü edilecek eserleri çerçevesinde de olsa, fikhî görüşlerinin ortaya çıkması açısından ehemmiyeti haizdir. Böylelikle de Kınalızâde'nin günümüze ulaşmış olan fıkıh eserlerinin tahkikli metinlerinin ortaya çıkması ve her bir eseri bağlamında dile getirdiği görüşlerinin üçüncü aşamaya gelindiğinde bir arada değerlendirilmesi, kendisinin fakihlik vasfının ve toplumunun ortaya çıkması neticesine olanak sağlayacaktır. Buna göre dile getirilen ilk aşama çerçevesinde bu çalışmada Kınalızâde'nin fıkıh alanında kaleme almış olduğu eserleri tespit edilerek, bu eserleri hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır.

16 Kınalızâde'nin metin kısmında zikredilecek fikhî eserlerinden başka farklı alanlarda yazmış olduğu eserleri ismen belirtmek gerekirse şunlardır: *Hâşiye alâ Hasan Çelebi li Şerhi'l-Mevâkif*, *Hâşiye alâ Şerhi tecridi'l-akâid li's-Seyyid*, *Hâşiye-i Keşşâf*, *Hâşiye-i Beyzâvi*, *Hâşiye ala'l-Mutavvel*, *Hâşiye şerhu'l-Kâfiye li'l-mevlâ Abdurrahman el-Câmi Hâşiye alâ şerhi'l-ervâh*, *Risâle fi tahkiki bahsi nefsi'l-emr*, *Risâle fî'l-muhâkeme beyne Ebî Hayyân ve tilmîzihi li Bedreddin el-Gazzî eş-Şâmî*, *Risâle fi letâifi'l-hamse*, *Risâle fi beyânî's-süfiyye ve raksihim*, *Risâle fi hakkî'd-deverân ve'z-zikri'l-cebri*, *Risâle fi hüsnî'd-deverân*, *Risâle fi'l-hikme*, *Risâle fi'l-i râb*, *Şerhu Kaside-i Bürde*, *Bahs fi i râbi'l-Kur'an fi mesâilî'lletî i teraza bihâ es-Seminü alâ şeyhihi Ebî Hayyân*, *Tezhibü's-şekâik fi takribi'l-hakâik*, *Risâletü's-sefiyye ve'l-kalemiyye*, *Risâle fi beyâni hakkî't-tasrih*, *Risâletü'l-vâlidayn te'dibu'l-mütemerridin*. Ayrıca Kınalızâde'ye *Kitâb-ı Ebû Müslim* adıyla bir eser de nispet edilmekte olup, eserin müstensihisi olarak Mehmed b. Salih gösterilmiştir. Ancak dili Türkçe ve konusu Türk dili ve edebiyatı olarak gösterilen eserle ilgili eserin incelenmesi önem arz etmektedir. (İstanbul Büyükşehir Belediyesi Türkçe Yazmaları, dmb. no. 14).

17 Önemine binaen *Ahlâk-ı Alâî* üzerine tıpkıbasımı, latinize, sadeleştirilmiş çevirileri, tez, makale ve tebliğ türü birçok farklı çalışma yapılmıştır. bk. Oktay, "Kınalızâde'nin Hayatı ve Ahlâk-ı Alâî İsimli Eseri", *Dil ve Edebiyat*, (sy. 22, 2010), 32-33. Kınalızâde Ali Çelebi'nin hayatı ve eserleri hakkında kaydedilenler için, ilgili kaynaklardan istifade etmenin yanı sıra yazarın diğer bir çalışmasından da yararlanılmıştır. bk. Orzasahet Orazov, "Hanefi Fıkıh Edebiyatının Tasnifi: Kınalızâde Ali Çelebi'nin *Risâle fi beyâni'l-istilâhâti'l-mütedâvîlât fi kütübî'l-fikh* Adlı Risâlesinin Tahlili, Tahkiki ve Çevirisi", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, (Konya, sy.37, 2021), 368 vd.

18 Kınalızâde'nin fıkıh eserlerinin tespiti için Süleymaniye Kütüphanesi katalog taraması ve Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu (www.yazmalar.gov.tr) taramalarından başka Merkezi (ISAM) Türkiye Kütüphaneleri Veri Tabanı, Millî Kütüphane, el-Mektebetü's-Şâmîle <https://al-maktaba.org> gibi veri tabanları taranmıştır. Ayrıca konu bağlamında genel internet taraması yanında Kınalızâde üzerine yapılan güncel çalışmalardan da istifade edilmiştir.

Ayrıca çalışmada Kınalızâde'nin fıkıh eserleri, neşredilen ve yazma halinde olan eserler şeklinde tasnif edilirken, konular, elverdiği kadar birincil kaynak teşkil eden yazma nüshalardan istifadeyle ele alınmaya çalışılacaktır.

1. Kınalızâde'nin Yayımlanmış Fıkıh Eserleri

Kınalızâde Ali Çelebi'nin fıkıh alanındaki çalışmaları incelendiğinde teliflerinin esasen fûrû fıkıhla alakalı olduğu anlaşılmaktadır. Fûrû eserlerinin bir kısmı matbu, diğerleri yazma halindedir. Ayrıca o tabakât ve mesâil türü eserler de kaleme almıştır. Tabakât ve mesâil eserlerinden birisi kitap, diğerleri ise risâle şeklinde çalışma olup, üçü de matbudur. Buna göre Kınalızâde'nin eserlerini neşredilen, yazma halinde olan ve kaynaklarda ismi geçen eserleri şeklinde tasnif etmek mümkündür.

1.1. Tabakâtu'l-Hanefiyye

Kınalızâde'nin *Tabakâtu'l-Hanefiyye'si*¹⁹ en kapsamlı tabakât eseridir. Eserde Ebu Hanife'den (öl. 150/767) itibaren Kemalpaşazâde'ye (öl. 940/1534) kadar 21 ayrı tabakada²⁰ 276 Hanefî fakihın biyografisine yer verilmiştir. Müellif *Tabakâtu'l-Hanefiyye'nin* mukaddimesinde eserin içeriği hakkında şöyle demektedir: "Bu kitapta (Hanefî) imamlardan meşhur olanları zikrettim. Onlar her tabakada şeriat (fıkıh) ilmini nakleden, ümmet arasında yayan kimseler olup, buldukları tabakalardaki silsilelerine, (ilim) derecelerine (yani) öncelikli oluşlarına²¹ göre belîğ bir tertip ve muhkem bir nizam üzere sıralanmışlardır".²² Kınalızâde *Tabakâtu'l-*

- 19 Kınalızâde'nin söz konusu eseri kaynaklarda daha çok *Tabkâtü'l-Hanefiyye* adı ile kaydedilmiş olmakla beraber ayrıca *Tabakâtu Ashabi'l-Hanefiyye li Hinnai zâde Ali Çelebi Merhum; Tabakâtu'l-eimmeti'l-Hanefiyye; et-Tabakâtu'l-Hanefiyye; Tabakâtu fukahâi'l-Hanefiyye; Muhtasar fi zikri tabakâti'l-Hanefiyye; Tabakâtu ulemai'l-Hanefiyye; Muhtasaru tabakâti'l-Hanefiyye; Muhtasar fi tabakâti'l-Hanefiyye; Tabakâtü's-sâdeti'l-Hanefiyye* isimleri ile de belirtilmiştir. (bk. Büyükbaş, "Kınalızâde'nin Tabakâtu'l-Hanefiyye'si", 255; Huzeyfe Çeker, *Hanefî Mezhebinde Biyografi Gelenegi*, (Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi Kültür Yayınları, 39, 2018), 267). Bunlardan *Muhtasar fi zikri tabakâti'l-Hanefiyye* adlandırması, müellifin eserin girişinde kaydettiği "كتاب مختصر في ذكر طبقات الحنفية" cümle ile örtüşmektedir.
- 20 Kınalızâde bir tabakadan diğerine geçiş yaparken "Sonra fıkıh diğer bir tabakaya intikal etti (ثم انتقل الفقه الى طبقة)" ifadesini kullanmıştır. Kınalızâde, *Tabakâtü'l-Hanefiyye*, 1/216, 302. (*Tabakâtü'l-Hanefiyye'nin* iki ayrı baskısı olup, çalışmada Muhyî Hilâl es-Serhân'nın tahkiki esas alınmıştır).
- 21 "öncelikli oluşlarına göre" diye tercüme ettiğimiz ibarenin Arapçası "أقدم فأقدم" şeklinde olup, tabakalarda ismi geçen fukahânın yaş bakımından değil de ilimdeki yetkinlik dereceleri bakımından sıralandıkları görülmektedir. Örnek olması bakımından belirtmek gerekirse eserde (1/160-197) Hanefî İmamlar şu tertip üzere belirtilmişlerdir: Ebû Hanife (d. 80/699 - ö. 150/767), Ebû Yûsuf (d. 113/731 - ö. 182/798), Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî (d. 132/749 - ö. 189/805), Züfer b. Hüzeyl (d. 110/728 - ö. 158/775), Hasan b. Ziyâd (d. 116/734), Hammâd b. Ebû Hanife (d. ? - ö. 176/792) ... Bu bağlamda Kınalızâde *Tabakâtü'l-Hanefiyye'de* (1/156) "İctihad ve fıkıh ilmi bakımından mutekaddimin ulemadan daha yüksek mertebede olan nice müteahhirin ulema vardır" ifadesini kullanmıştır.
- 22 (Kınalızâde, *Tabakâtü'l-Hanefiyye*, 1/139). Kınalızâde'nin yukarıdaki anlatılarına ek olarak eserin içeriği incelendiğinde özet bir şekilde Hanefî fukahânın isimleri, nesebi, nispeti, meşhur olduğu alanları, telifleri ve vefat tarihleri belirtilirken, fakihlerden bazılarının sadece ismine yer verilmiştir. Bazılarının ise dikkati calip olabilecek görüşleri, diyalogları aktarılmıştır. Örneğin muhaddislerin işi ehline tevdi etmek anlamında fıkhi konularda fukahaya danışmaları gerektiği anlatısı (1/237), Halku'l-Kur'ân diyalogu (1/240-242), binek üzerinde veya yayan olarak cemrelere taş atmanın değerlendirilmesi bağlamında geçen diyalog, ehli eşek etinin yenmesine cevaz veren fakih (3/40), mezkûr konulardan birkaçıdır. Aslında eserde dile getirilen bu tür fıkhi görüş ve diyalogların derlenerek yayımlanması, dönemlerine göre fukahânın dile getirdikleri meselelerin öğrenilmesi, yaklaşım tarzları ... açısından önemlidir.

Hanefiyye'yi ele alma nedeni içinse, Hanefi bir fakihin eserde belirtilen tabakalardan habersiz kalmasının doğru olmayacağı ile açıklamıştır. Nitekim icmâin inikâd'ı; müttefekun fih, muhtelefün fih görüşler; görüşlerinden birisinin tercihi ve ameli; görüşlerin tearuzu durumunda daha âlim ve verâ sahibi fakihin kim olduğunun belirlenmesi gibi konularda, bu eserde anlatılan tertip üzere davranılması (fetva âdâbı) gerektiğini söylemiştir.²³

Tabakâtü'l-Hanefiyye'nin Kınalızâde'ye aidiyeti konusunda ihtilaf söz konusu olmuştur. Eser Kınalızâde'den başka Kemalpaşazâde, Abdullah es-Süveydî (öl. 950/1543), Şems Çelebi Muhammed b. Ömer (öl. 957/1550), Taşköprizâde Ahmed b. Mustafa (öl. 968/1561), Afîfüddîn/Rafî'uddîn eş-Şirvânî (öl.?) gibi âlimlere de nispet edilmiştir.²⁴ *Tabakâtü'l-Hanefiyye* ilk başta tek bir nüshasına (nüsha-i yetime) dayanılarak Ahmet Neyle tarafından Taşköprizâde'ye nispetle neşredilmişken,²⁵ sonrasında aynı içerikli eser Muhyî Hilâl es-Serhân tarafından Kınalızâde'ye nispetle tahkik edilerek yeniden neşredilmiştir. Serhân, eserin Taşköprizâde'ye nispet edilmesinin yanlış olduğunu belirtirken, doğru olanın eserin müellifinin Kınalızâde Ali Çelebi olduğunu söylemiş, konuyu uzun uzadıya izah ederken eserin birçok yazma nüshasına ve farklı tabakât eserlerine müracaat ettiğini ifade etmiştir.²⁶ Diğer yandan *Tabakâtü'l-Hanefiyye*'nin Ahmed Neyle tarafından Taşköprizâde'ye nispetle yayınlanmış olmasından başka, eserin, geç dönem ferağ kayıtlı da olsa bazı yazma nüshalarının Taşköprizâde'ye nispet edilmesi, Taşköprizâde'nin bir biyografi yazarı olduğu halde, Kınalızâde'nin bu alanda başka bir eser yazdığının bilinmemesi gibi saptamaların, kitabın Taşköprizâde'ye nispetini güçlendirdiğini ifade etmişlerdir.²⁷ Ancak burada gerek eserin Kınalızâde'ye nispetinin daha yaygın olması ve Kâtip Çelebi'nin söz konusu eseri Kınalızâde'ye nispet etmesi,²⁸ gerekse Serhân'ın 20 kadar ayrı nüshayı inceleyerek delilleriyle ortaya koymaya çalıştığı görüşün dikkate alınması durumunda, *Tabakâtü'l-Hanefiyye*'nin müellifinin Kınalızâde Ali Çelebi olduğu görüşünün tercih edilebileceğini söylemek mümkündür.²⁹ Kınalızâde'nin bir biyografi yazarı

23 Kınalızâde, *Tabakâtü'l-Hanefiyye*, 1/139-140.

24 Çeker, *Hanefi Mezhebinde Biyografi Geleneği*, 266-267.

25 Ahmet Neyle söz konusu eser hakkında, Musul'daki Mektebetü'l-Merkeziyyetü'l-Âmme Kütüphanesinde rastladığı bir yazma nüshaya notlar ekleyerek birinci baskısını 1954 senesinde yayımladığını ifade etmiştir. Kendisine iletilen talep üzerine aynı metnin ikinci baskısı ise 1961 senesinde yeniden neşredilmiştir. Taşköprizâde, *Tabakâtü'l-Hanefiyye*, nşr. Ahmet Neyle, (Musul: ez-Zehrâu'l-hadise Yayinevi, 2. baskı, 1961), 1, 3. Konuya ilişkin açıklamalar için bk. Kınalızâde, *Tabakât*, 1/89-100; Büyükbâş, "Kınalızâde'nin Tabakâtü'l-Hanefiyye'si", 254-255.

26 Kınalızâde, *Tabakât*, 1/89-130.

27 bk. Çeker, *Hanefi Mezhebinde Biyografi Geleneği*, 267-269.

28 Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, 2/1099.

29 Aynı konuyu gündeme getiren Sâir Hamid Ta'me, müellifinin Kınalızâde Ali Çelebi olduğu *Tabakâtü'l-Hanefiyye*'nin yarım asır boyunca yanlışlıkla Taşköprizâde'ye nispet edildikten sonra, bu hatanın Serhân tarafından düzeltilildiğini belirtmiştir. (bk. Ta'me, "el-Mesâilü'l-fıkhiyyetü'l-vâride, 164. Ayrıca konu ile ilgili değerlendirmeler için bk. Kınalızâde, *Tabakâtü'l-Hanefiyye*, 1/86 vd.; Yusuf Şevki Yavuz, "Taşköprizâde Ahmed Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/152; Büyükbâş, "Kınalızâde'nin Tabakâtü'l-Hanefiyye'si", 254-255; Çeker, *Hanefi Mezhebinde Biyografi Geleneği*, 267-269; Orazov, "Kınalızâde'nin *Risâle fi beyânî'l-ıstılahâtî'l-mütedâvilât* Adlı Risâlesi", 373-374).

Burada ayrıca zayıf bir yorum da olsa *Tabakâtü'l-Hanefiyye*'nin Kınalızâde'ye aidiyetini "Kemalpaşazâde" üzerinden ilişkilendirmeye çalışmak gerekirse şöyledir. Nitekim tabaka yöntemi ile 21 tabakada kaleme alınan

olmaması hakkındaki değerlendirme bağlamında ise, *Tabakātu'l-Hanefiyye*'nin Hanefî fukahânın hayat hikâyelerini belirtmekten daha çok onların görüşleri ve eserleri cihetten muteber oluşları, fıkıh ilminin bir tabakadan diğerine hangi fukahâ veya fakih tarafından intikal ettirildiği ve eserin mukallit bir fakih için edebül-müftî nitelikli bir eser olarak kaleme alınmış olduğu hususları ile yanıtlamak mümkündür.³⁰

1.2. *Tabakâtü'l-fukahâ*

Kınalızâde'ye nispet edilen risâlelerden olan *Tabakātu'l-fukahâ*, Kemalpaşazâde'nin *Tabakātu'l-fukahâ*'sının neredeyse aynısıdır. Bu benzerliğe “Son dönem fazilet sahibi âlimlerden birisinin de belirttiği gibi” diyerek kendisi de dikkat çekmektedir.³¹ Her iki *Tabakātu'l-fukahâ*'da da Hanefî fakihlerin icihad dereceleri ile ilgili olarak “mutlak müctehid, mezhepte müctehid, mesâilde müctehid” şeklinde üç müctehid tabakasından³² ve “ashâbü't-tahric, ashâbü't-tercih, ashâbü't-temyiz, mahza mukallid” şeklinde dört mukallit tabakadan bahsedilmektedir.³³ Ancak Kınalızâde'nin, Kemalpaşazâde'nin *Tabakātu'l-fukahâ*'sına açıklama niteliğinde bazı ilaveleri söz konusudur. Nitekim Kemalpaşazâde “Mutlak müctehid” tabakasından yer alan fukahânın isimlerini açıkça vermeden dört imamdan ve bunlar gibi yöntem/usûl sahibi bulunan müctehidlerden oluştuğunu söylerken, Kınalızâde onları Ebû Hanife, Mâlik, Şâfiî, İbn Hanbel, Süfyân es-Sevrî ve Dâvud ez-

Tabakâtü'l-Hanefiyye, her tabakada azından birkaç âlimden bahsedilirken, 21. tabakada sadece Kemalpaşazâde hakkında bilgi verilmiştir. Bu tutumdan eserde Kemalpaşazâde'ye ayrı bir önem atfedildiği anlaşılmaktadır. *Tabakâtü'l-Hanefiyye*'de Kemalpaşazâde tanıtırken kullanılan “el-Mevle'l-Fâzil ... Feridü asrihi” tabirine benzer ifade, Kınalızâde'nin *Risâle fi'l-gasb*'inde adını açıkça söylemeden zikrettiği fakat Kemalpaşazâde'yi kastettiği “el-Mevle'l-Fâzilü'l-Feridü” ibaresi ile örtüşmektedir. Kınalızâde'nin söz konusu *Risâle fi'l-gasb*'inde (Süleymaniye Kütüphanesi, Süleymaniye Koleksiyonu, nr. 708, vr. 86^v) Kemalpaşazâde'nin görüşlerine ayrı bir önem verdiği görülmektedir. Ayrıca Kınalızâde'nin fakihlerin dereceleri hakkında kaleme almış olduğu *Tabakâtü'l-fukahâ* adlı eseri, içerik bakımından Kemalpaşazâde'nin *Tabakâtü'l-fukahâ*'sının hemen hemen aynısı olup, bu benzerliğe Kemalpaşazâde'yi kast ederek “Son dönem fazilet sahibi âlimlerden birisinin de belirttiği gibi” ifadesi ile dikkat çekmiştir. Bu bilgiler dolaylı bir şekilde de olsa *Tabakâtü'l-Hanefiyye*'nin son tabakasından zikrettiği Kemalpaşazâde üzerinden, eserin Kınalızâde'ye nispetine bir kapı aralamaktadır. Bunlardan başka da Kınalızâde'nin Hanefî mezhebine göre telif edilen eserlerin derecelerini ele alan *Risâle fi beyâni'l-istilâhâti'l-mütedâvilât* (diğer adıyla *Risâle fi tabakâti'l-mesâil*) adlı eseri ve *Târîh-i Kınalızâde* (bk. Râgıb Paşa Ktp.,nr. 984) adıyla kaleme almış olduğu bir tarih eseri telif etmiş olması dikkate alındığında, kendisinin biyografi alanında da eser kaleme almış olabileceği olasılığını güçlendirdiğini belirtmek mümkündür. Son olarak *Tabakâtü'l-Hanefiyye*'de geçen (1/305) “استسقى في مسألة كذا وكذا فأجاب كذا وكذا” fetva sureti ile diğer eseri *Risâle fi beyâni'l-istilâhâti'l-mütedâvilât*'ta zikredilen (s. 384) “سئل أبو القاسم في رجل كذا وكذا فقال كذا وكذا وسئل محمد بن سلمة عن رجل كذا وكذا فقال كذا أو كذا وهكذا” (s. 384) ibarelerin benzerliği, iki eserin müellifinin aynı kişi yani Kınalızâde olduğu görüşünü desteklemektedir.

30 Ayrıca *Tabakâtü'l-Hanefiyye*'nin Kınalızâde'nin *Tabakâtü'l-fukahâ*'sı ve *Risâle fi beyâni'l-istilâhâti'l-mütedâvilât*'ı ile içerik bakımından uyumlu olması hususunu da eserin kendisine nispetini destekleyen nedenler arasında belirtmek mümkündür.

31 Kınalızâde, *Tabakâtü'l-Hanefiyye*, 1/155; Büyükbâş, “Kınalızâde'nin *Tabakâtü'l-Hanefiyye*'si”, 257 vd.

32 Ayrıca *Tabakâtü'l-Hanefiyye*, *Tabakâtü'l-müctehidin* adı ile kaydetmişlerdir. bk. Kemalpaşazâde, *Tabakâtü'l-müctehidin*, (Riyad, Mektebetü Câmîati Riyad, nr. 1660, vr. 1^b-2^a). Bu adlandırmayı müstensih yapmıştır. bk. 1^a.); Aksoy, “Kınalızâde Ali Efendi'nin İlmî Şahsiyeti”, 80; Oktay, “Kınalızâde Ali Efendi'nin Hayatı”, 208.

33 Kemalpaşazâde, *Tabakâtü'l-müctehidin*, 1^b-2^a; Kınalızâde, *Tabakâtü'l-Hanefiyye*, 1/146 vd. Kemalpaşazâde eserinde fukahâyı tabakalara ayırarak konu başlıklarını “الثالثة: طبقة المجتهدين في المذهب، الثالثة: طبقة المجتهدين في المسائل ... الأولى: طبقة المجتهدين في الشرع، الثانية: طبقة المجتهدين في المذهب، الثالثة: طبقة المجتهدين في المسائل ... الأولى: طبقة المجتهدين في الشرع، الثانية: طبقة المجتهدين في المذهب، الثالثة: طبقة المجتهدين في المسائل ...” şeklinde kaydetmişken, Kınalızâde “الطبقة” kelimesini ekleyerek “الثالثة: طبقة المجتهدين في المذهب، الثالثة: طبقة المجتهدين في المسائل ... الأولى: طبقة المجتهدين في الشرع، الثانية: طبقة المجتهدين في المذهب، الثالثة: طبقة المجتهدين في المسائل ...” şeklinde belirtmiştir.

Zâhirî şeklinde kaydetmiş,³⁴ bu müctehidlerin en üst ictihad tabakasını oluşturduğunu belirtmiştir. Kınalızâde “Mezhepte müctehid” tabakasından Şâfiî'nin öğrencilerinden Müzenî ve Büveytî'nin ismine yer vermişken, Kemalpaşazâde onlardan söz etmemiştir. Benzer şekilde Kemalpaşazâde'nin *Tabakâtu'l-fukahâ'sında* yer alan ibarelere yer yer eklemelerde bulunan Kınalızâde, bu tabakaları zikrettikten sonra Hanefî mezhep imamlarının içtihatlarının çatışması halinde, hangi içtihadın tercih edileceği konusu (iftâ usulü/edebü'l-müftî) ile ilgili bilgilere de yer vermiştir.³⁵ Görüldüğü üzere Kınalızâde'nin *Tabakâtu'l-fukahâ'sı*, diğer bir eseri olan *Tabakâtu'l-Hanefiyye'nin* mukaddimesinde yer alan giriş mahiyetli bilgilerden ibarettir.³⁶ Bu açıdan bakıldığında eser, müstakil bir risâle olarak değerlendirilmeyebilir. Ancak bazı çalışmalarda *Tabakâtu'l-fukahâ'nın* ayrı bir risâle olarak zikredilmesi³⁷ ve yine Kemalpaşazâde'ye ait müstakil bir risâlenin benzeri olmakla beraber az da olsa ek bilgilere yer verilmiş olması, onun da müstakil bir risâle olarak görülmesine imkân vermektedir. Bu bağlamda risâleye “*Ta'lika alâ Tabakâti'l-Hanefiyye li'bni Kemalpaşazâde*” şeklinde ad vermek de mümkündür. Ayrıca ihtiva ettiği konular bakımından belirtmek gerekirse, *Tabakâtu'l-Hanefiyye'nin* mukaddimesinin müstakil bir risâle olarak değerlendirilmesi mümkün olup, neşredilmesi halinde birkaç mevzuun bir arada görülmesine olanak sağlamaktadır. Nitekim mezkûr mukaddimede *Tabakâtu'l-fukahâ'nın* yer alması yanında, Hanefî mezhebindeki içtihatların muteberlik dereceleri, edebü'l-müftî addedilen mesâil gibi konulara da yer verilmektedir.

1.3. Risâle fi beyâni'l-istilâhâti'l-mütedâvilât fi kütübi'l-fıkh/Risâle fi tabakâti'l-mesâil

Kınalızâde'ye aidiyeti konusunda ihtilaf bulunmayan eserin *Risâle fi beyâni'l-istilâhâti'l-mütedâvilât* (veya *el-mütedâvile*) fi kütübi'l-fıkh,³⁸ *Risâle fi'l-istilâhâti'l-mütedâvile fi kütübi'l-fıkh*,³⁹ *Risâle fi tabakâti'l-mesâil*,⁴⁰ *Risâle fi istilâhâti'l-mütedâvile fi kesbi'l-fıkh*,⁴¹ *Risâle fi beyâni'l-istilâhâti'l-fıkhıyye*⁴² şeklinde müteferrik

34 Kınalızâde (*Tabakâtü'l-Hanefiyye*, 1/141) adı geçen altı müctehidle ilgili Arapça olarak şu şiiri getirmiştir:

“إن شئت أركان الشريعة فاسمع التعرفهم واحفظ إذا كنت سامعا
محمد والنعمان مالك أحمد وسفيان واذكر بعد داود تابعا”

35 İki metinde yer alan farklı ibarelere için bk. Büyükbâş, “Kınalızâde'nin *Tabakâtu'l-Hanefiyye'si*”, 257-259.

36 bk. Kınalızâde, *Tabakâtü'l-Hanefiyye*, 1/146-159; Nazım Büyükbâş, “Kınalızâde'nin *Tabakâtu'l-Hanefiyye'si*”, 247 vd.

37 bk. Aksoy, “Kınalızâde Ali Efendi'nin İlmî Şahsiyeti”, 80; Oktay, “Kınalızâde Ali Efendi'nin Hayatı”, 208.

38 Bk. Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, dmb. 3782/19; Âtîf Efendi, dmb., 2825/3; Aksoy, “Kınalızâde Ali Efendi (Çelebi)'nin İlmî Şahsiyeti ve Eserleri”, 79.

39 bk. Konya Bölge Yazma Eserler Ktp., 42 Kon 3231/7.

40 Kınalızâde, “Risâle fi tabakâti'l-mesâil”, Çorum Hasan Paşa II Halk Kütüphanesi, 19 Hk 1512/1; Carl Brockelmann'ın *Geschichte der Arabischen Litteratur*, Leiden, (1943-1949), 2/433; Çetintürk, “İspartalı Bir Eğitimci: Kınalızâde Ali Efendi ve Hayatı”, 4. Kınalızâde'nin söz konusu eserinin tahkik edildiği diğer bir çalışmada, risâlenin yazma nüshalarında daha sıklıkla geçtiğinden hareketle “Risâle fi tabakâti'l-mesâil” isminin tercih edildiği belirtilirken, risâlenin üç ayrı versiyonu gündeme getirilerek tahkikli neşri yayımlanmıştır. Bk. Orhan Ençakar, “Kınalızâde Ali Efendi'nin (ö. 979/1572) *Tabakâtü'l-mesâil* Adlı Risalesinin Tahkik ve Tahlilî”, *İslam Araştırmaları Dergisi*, 47 (2022), 98-99, 104.

41 Kınalızâde, *Risâle fi istilâhâti'l-mütedâvile fi kesbi'l-fıkh*, Manisa İl Halk Kütüphanesi, 45 Hk 2226/1, vr. 1^a-2^a.

42 bk. Kınalızâde, *Ahlâk-ı Alâî*, (Haz. M. Koç), 13.

isimlerle kaydedildiği görülmektedir. Bu adlandırmalar bazen Kınalızâde'ye ait iki farklı risâle varmış gibi anlaşılmasına neden olmuştur.⁴³ Risâlenin iki ayrı tahkikli neşri yapılmış olup, bunlardan birisinde eserin Türkçe çevirisi de verilmiştir.⁴⁴

Risâlede Hanefî fakihlerin içtihatları ve de telifleri zâhiru'r-rivâye,⁴⁵ nâdiru'r-rivâye ve el-Fetâvâ-el-Vâkiât şeklinde üç başlıkta sınıflandırılmıştır.⁴⁶ Bu üçlü tasnif, mütekaddimîn âlimlerden başlayıp müteahhirîn âlimlerini de kapsayacak şekilde Hanefî içtihatların ve doktrinin mezhepteki muteberlik derecelerini genel hatlarıyla belirginleştirmektedir.⁴⁷ İçerik bakımından değerlendirildiğinde *Risâle fi beyâni'l-istilâhâti'l-mütedâvilât* ile *Tabakâtü'l-Hanefiyye* arasında uyumun bulunduğu söylemek mümkündür. Nitekim *Tabakâtü'l-Hanefiyye*'de Ebû Hanife'den (1/160-171) sonra sırası ile birinci tabakada Ebû Hanife'nin öğrencileri,⁴⁸ ikinci tabakada Ebû Hanife'nin öğrencilerinin öğrencileri (1/216-302) hakkında bilgi verilmektedir. Üçüncü tabakada ise ilk başta Ebû Bekr Ahmed b. Ömer el-Hassâf'ın (ö. 261/875) ismine yer verilmekte ve kendisi için üst tabakalarda yer alanlar hakkında tabir edilmeyen tabakâtü'l-müctehidîn'den olduğu ifadesi kullanılmaktadır. Kınalızâde'nin böylece mezhepte müctehidler tabakasını başlatmış olduğu anlaşılmaktadır (1/302 vd.). Yine *Tabakâtü'l-Hanefiyye*'de İmâm Muhammed'in eserleri için dile getirilen zahiru'r-rivâye (1/184), nâdiru'r-rivâye (1/186) nitelemesi ile her iki eserde örnek olarak getirilen fetva suretlerindeki ibarelerin örtüştüğü görülmektedir.⁴⁹ Bu bilgilerin ise *Tabakâtü'l-Hanefiyye* ile *Risâle fi beyâni'l-istilâhâti'l-mütedâvilât*'in, hatta *Tabakâtü'l-fukahâ'nın* birbirleri ile irtibatlı metinler olduğu, Kınalızâde'ye nispet edilmelerinin özellikle aidiyeti hakkında ihtilaf konusu edilen *Tabakâtü'l-Hanefiyye*'nin nispetinin sıhhatini teyit bağlamında önem arz etmektedir.

1.4. *Risâle fi'l-gasb*

Risâle fi'l-gasb'in yazma halindeki bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi, Süleymaniye Koleksiyonu, 708 numarada kayıtlıdır. Bu nüshanın şu ana kadar ulaşılabilen tek nüsha olduğu belirtilmektedir.⁵⁰ Ancak risâlenin yazma halindeki bir

43 bk. Kınalızâde, *Ahlâk-ı Alâî*, (Haz. M. Koç), 13.

44 bk. Ençakar, "Kınalızâde'nin Tabakâtü'l-mesâil Adlı Risalesi", 94-143; Orazov, "Kınalızâde'nin *Risâle fi beyâni'l-istilâhâti'l-mütedâvilât* Adlı Risalesi", 365-396.

45 "Zâhir" kelimesi İslam geleneğinde yaygın olarak delil yönünden kuvvetli olan anlamında kullanılmıştır. (Bk. Eyüp Said Kaya, "Zâhirü'r-rivâye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2013), 40/101). Mesela "zâhir" kelimesi "zâhiru'l-mezhep/mezhepte muteber olan görüş", "Şer'î hükümler nadir olana değil, zahir olana göre bina edilir" (بناء الأحكام الشرعية على الظاهر دون الباطن) denilirken, bu manada kullanılmıştır. Bk. Serahsî, Ebû Sehl Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed, *Kitâbu'l-Mebsût*, (Dâru'l-Marife, Beyrut-Lübnan, t.s.), 9: 35, 54.

46 bk. Murteza Bedir, *Buhara Hukuk Okulu Vakıf Hukuku Bağlamında X-XIII. Yüzyıl Orta Asya Hanefî Hukuku Üzerine Bir İnceleme*, (Ankara: İSAM Yayınları, 2014), 54, 88, 100.

47 Kınalızâde'nin söz konusu risâlesi hakkında geniş bilgi için bk. Orazov, "Kınalızâde'nin *Risâle fi beyâni'l-istilâhâti'l-mütedâvilât* Adlı Risalesi", 375 vd.

48 Kınalızâde Ebû Hanife'nin öğrencileri tabakasında sırasıyla "Ebû Yûsuf, İmâm Muhammed, Züfer, Hasan b. Ziyâd, Hammad b. Ebû Hanife" isimlerine yer vermiştir. (bk. Kınalızâde, *Tabakâtü'l-Hanefiyye*, 1/172-216). Diğer tabakalarda yer alan Hanefî fakihleri ise burada ismen sıralanamayacak kadar çoktur.

49 Fetva suretlerine örnek için bu çalışmanın *Tabakâtü'l-fukahâ* maddesine bakılabilir.

50 Veliöğlu, "Süleymaniye Kütüphanesi'nde 'Kınalızâde' Yazmaları; Bir Kaynak Tarama Denemesi", *Uluslararası Kınalızâde Ailesi Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, (Isparta, 2012), 110.

nüshasının daha Hindistan, Petnâ'da bulunduğu bilgisi de mevcuttur.⁵¹ Her ne kadar Türkiye'deki bazı Kütüphanelerde müellif adı kaydedilmemiş olan *Risâle fi'l-gasp*,⁵² *Mesâilü'l-gasb*⁵³ adlarıyla bazı eserler bulunuyorsa da, Kınalızâde'nin söz konusu risâlesinden farklıdır. Bununla beraber *Risâle fi'l-gasb*'ın Süleymaniye'de kayıtlı nüshası esas alınarak neşredilirken, çalışmada risâlede ele alınan konular incelenerek tahlil edilmiştir.⁵⁴ Risâlenin metninde Kınalızâde'nin ismi zikredilmemekle beraber, müstensih tarafından risâlenin başlığı olarak "Bu *Risâle* Hınalızâde Ali Çelebi'ye -Rahmetullahi Teâlâ- aittir" kaydı düşülmüştür.⁵⁵ Müellif bu risâlesini bir günden daha az bir zamanda kaleme alıp tamamladığını belirtmiştir.⁵⁶ Yaklaşık bir buçuk varaklık küçük hacimli risâlede Burhânüddîn el-Mergînânî'nin (öl. 593/1197) *el-Hidâye fi şerhi Bidâyeti'l-mübtedî* adlı eserinde "Kitâbü'l-gasb" bahsinin "Kitâbü'l-me'zûn" bahsinden sonra getirilmesinin isabetli olduğu belirtilmekte, bu husus üç ayrı neden üzere temellendirilmektedir. Bu bağlamda Kınalızâde kendisi tercih etmemekle beraber bazı âlimlerin "Kitâbü'l-gasb"ı "Kitâbü'r-rehin"den sonra zikrettiklerini gerekçelerine değinerek belirtmiştir. Ayrıca *el-Hidâye* ve Burhânüşşeria Mahmud b. Ahmed'in *Vikâyetü'r-rivâye fi mesâilü'l-Hidâye* adlı eserlerindeki "gasp" konusunun tarifi hakkındaki bazı görüşlere yer verilerek tarifteki bazı eksikliğe dikkat çekilmekte, tarif Kınalızâde tarafından ikmal edilmeye çalışılmaktadır.⁵⁷ *Risâle fi'l-gasb*'ta son olarak ise gasp çerçevesinde ele alınan kimi meselelerle ilgili Ebû Hanife, Ebû Yusuf, İmam Muhammed ve İmam Şafii'nin görüşlerine yer verilmekte, müellif tarafından bir tercih belirtilemeksizin ittifak ve ihtilaf ettikleri birkaç husus dile getirilmektedir.⁵⁸

1.5. *Risâle fi ba'zı ahkâm tete'allek bi'l-evkâf mine'l-isti'câr ve'l-istibdâl*

Kınalızâde'nin Şam'daki kadılık görevi esnasında kaleme aldığı önemli eserlerinden olan risâlesi, kendisinin açıkça isim vermemesi nedeniyle, kapsadığı konulardan yola çıkılarak farklı isimlerle anılmaktadır. *Risâle tete'allek bi ba'zı ahkâmi'l-vakf; İstis'âf fi umûri'l-evkâf; el-İstikâf fi ahkâmi'l-evkâf; İstiskâf fi umûri'l-evkâf; İlm-i evkâfta İ's'âf*,⁵⁹ aynı risâlenin farklı isimlendirmelerine örnek teşkil etmektedir.

51 Oktay, "Kınalızâde'nin Hayatı ve Ahlâk-ı Alâî İsimli Eseri", *Dil ve Edebiyat*, (sy. 22, 2010), 25.

52 bk. Milli Kütüphane-Ankara, Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi, nr: 06 Hk 1783/11. Kütüphane kataloğunda bu risâlenin müellifi belirtilmemiş olsa da, risâlenin başlangıç varacağından önceki varakta (183°) "هذه الرسالة" للمولى الفاضل والنحرير الكامل زكريا أفندي "kayıdı düşülmüştür. Buna göre *Risâle fi'l-gasb*'ın Bayramzâde Zekeriyya Efendi'ye (ö. 1001/1593) ait olduğu söylenebilir. Zekeriyya Efendi'nin hayatı için bk. Mehmet İpşirli, "Zekeriyya Efendi, Bayramzâde", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul, TDV Yayınları, 2013), 44/211-212.

53 bk. Milli Kütüphane-Ankara, Tokat İl Halk Kütüphanesi, nr: 60 Hk 42/2.

54 bk. Orazsahet Orazov, "Kınalızâde Ali Çelebi'nin Risâle fi'l-gasb Adlı Eserinin Tahlili ve Neşri", *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2022, 9 (1), 169-188.

55 Kınalızâde, *Risâle fi'l-gasb*, vr. 86^a.

56 Kınalızâde, *Risâle fi'l-gasb*, vr. 87^a.

57 Kınalızâde'nin konu hakkındaki değerlendirmelerinden yola çıkarak gasb'ın Arapça tarifini şu şekilde belirtmek mümkündür: "الغصب في الشريعة: هو أخذ مال منقور محرر ممن له اليد بلا إذنه". bk. Orazov, "Risâle fi'l-gasb'ın Tahlili ve Neşri", 176-180.

58 bk. Orazov, "Risâle fi'l-gasb'ın Tahlili ve Neşri", 174 vd.

59 Erden, *İstibdâl Risâleleri Bağlamında Vakıfta İstibdâl Meselesi*, 31-32. Ayrıca bk. Kınalızâde, *Tabakâtü'l-Hanefiyye*. thk. es-Serhân, 1: 50; Aksoy, "Kınalızâde'nin İlmî Şahsiyeti ve Eserleri", 79; Kınalızâde, *Ahlâk-ı Alâî*, 14. Kınalızâde'nin mezkûr risâlesinin yazmalarının farklı isimlerle kayıtlı olduğu nüshaları için bk. Menderes Veli-oğlu, "Süleymaniye Kütüphanesinde "Kınalızâde" Yazmaları; Bir Kaynak Tarama Denemesi", 130; Erden, *İstibdâl Risâleleri Bağlamında Vakıfta İstibdâl Meselesi*, 32-34.

Eser iki makaleden oluştuğundan dolayı kimi kaynakta zikredilen *Risâletâni fi hakkı'l-vakf ve is' âfi*⁶⁰ da bu bağlamda değerlendirmek mümkündür.

Kınalızâde'nin risâlesinde vakfın iki önemli konusu olan "İstibdâl" ve "İsti'câr" meseleleri incelenmektedir. Bu konulardan "İstibdâl" bahsi, bir yüksek lisans tezinde incelenerek tahkik edilirken, risâlenin isimlendirilmesi konusunda Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Veliyyüddin Efendi, nr. 1141/41 nüshasının fihristindeki "*Risâle fi isti'cârî'l-evkâf ve istibdâlihâ*" ismi tercih edilmiştir.⁶¹ Aynı tezde risâlenin içeriğinden söz edilirken "İlk bölümü vakıfların istibdâli, ikinci bölümü ise kiraya verilmesi (isti'câr) ile ilgili hükümleri ihtiva etmektedir"⁶² denilmektedir.⁶³ Eserin içerdiği konuların sıralaması dikkate alındığında ise "*Risâle fi istibdâli'l-evkâf ve isti'cârihâ*" ismi uygun düşmektedir. Çünkü eserde konu olarak ilk başta istibdâl (vr. 155^b-166^a), sonrasında ise isti'câr konusu ele alınmaktadır (vr. 166^a-179^a). Ancak Kınalızâde'nin mezkûr risâlesinin mukaddimesinde yer verdiği "فہذہ رسالۃ عملناہا فی بعض احکام تتعلق بالوقاف من الاستجار والاستبدال لاحتیاجنا واحتیاج سائر حکام المسلمین إلى إقتان معرفتها أما بعد، فہذہ رسالۃ عملناہا فی بعض احکام تتعلق بالوقاف من الاستجار والاستبدال لاحتیاجنا واحتیاج سائر حکام المسلمین إلى إقتان معرفتها أما بعد، فہذہ رسالۃ عملناہا فی بعض احکام تتعلق بالوقاف من الاستجار والاستبدال لاحتیاجنا واحتیاج سائر حکام المسلمین إلى إقتان معرفتها" ifadelerinden hareket edildiğindeyse, "*Risâle fi ba'zı ahkâm tete'allek bi'l-evkâf mine'l-isti'câr ve'l-istibdâl*" ismi ortaya çıkmaktadır. Nihayetinde yukarıda belirtilen adlandırmaların uygun olduklarını ifade etmekle birlikte, hem mezkûr isimlendirmeleri içermesi hem de müellifin kendi cümlelerine uygunluğu bakımından risâlenin "*Risâle fi ba'zı ahkâm tete'allek bi'l-evkâf mine'l-isti'câr ve'l-istibdâl*" şeklinde adlandırmasının tercih edilebileceğini belirtmek mümkündür. Kınalızâde'nin söz konusu eserinin içeriği hakkındaki değerlendirmeleri ilgili çalışmalara bırakarak,⁶⁵ "İstibdâl" konusunun tahkik edilmiş olduğunu, "İsti'câr" konusunun ise henüz bir çalışmaya konu edilmediğini ifade etmek gerekir.

2. Kınalızâde'nin Yayınlanmamış Fıkıh Eserleri

Kınalızâde'nin yayımlanmamış fıkıh eserlerinin bir kısmı yazma halinde olup, Türkiye'deki bazı kütüphanelerde kayıtlı bulunmaktadır. Ayrıca kaynaklarda ismi zikredilip, günümüze ulaşmış ulaşmadığı tespit edilemeyen eseri de mevcuttur. Başlıktan da anlaşılacağı üzere çalışmanın bu kısmında esasen Kınalızâde'ye ait

60 Bursalı Mehmet, *Osmanlı Müellifleri*, 1/371. Bunlardan başka Kınalızâde'nin söz konusu eseri "*el-İs'âf fi ilmi'l-evkâf*" şeklinde de adlandırılmış olup (bk. Aksoy, "Kınalızâde'nin İlmî Şahsiyeti ve Eserleri", 78), aynı adla Burhâneddin İbrâhîm b. Musa et-Trablûsî'ye (ö. 922/1516) nispet edilen bir eser de bulunmaktadır.

61 Erden, *İstibdâl Risâleleri Bağlamında Vakıfta İstibdâl Meselesi*, 32.

62 Erden, *İstibdâl Risâleleri Bağlamında Vakıfta İstibdâl Meselesi*, 22.

63 Kınalızâde'nin mezkûr risâlesinin içerdiği konulardan söz eden Ahmet Aksoy da benzer bilgiler paylaşmaktadır. bk. Aksoy, "Kınalızâde'nin İlmî Şahsiyeti ve Eserleri", 79.

64 Kınalızâde, *Risâle fi ba'zı ahkâm tete'allek bi'l-evkâf mine'l-isti'câr ve'l-istibdâl*, vr. 151^b. Metnin tercümesi şöyledir: "Bu risâle, vakıfların kiraya verilmesi (İsti'câr) ve istibdâliyle ilgili hükümleri içermekte olup, bize ve bütün Müslüman hâkimlere yardımcı olması gayesiyle telif edilmiştir". Ayrıca bk. Erden, *İstibdâl Risâleleri Bağlamında Vakıfta İstibdâl Meselesi*, 31.

65 bk. Erden, *İstibdâl Risâleleri Bağlamında Vakıfta İstibdâl Meselesi*, 22 vd; Aksoy, "Kınalızâde'nin İlmî Şahsiyeti ve Eserleri", 79. Kınalızâde'nin birinci makale olarak adlandırdığı istibdâl konusu dört fasıldan ve hatimeden oluşmakta olup ismen belirtmek gerekirse şöyledir: el-Faslü'l-ıvvel: fi reddi'n-nükûl isbâten ve ibtâlen; el-Faslü's-sânî: fi tahrîri'n-nükûd ve telfikihâ; el-Faslü's-sâlis: fihî ebhâs (bu konu kendi içerisinde dört ayrı bahsite incelenmiştir); el-Faslü'r-râb: i: fi bey' i'l-vakf. bk. Kınalızâde, *Risâle fi ba'zı ahkâm tete'allek bi'l-evkâf mine'l-isti'câr ve'l-istibdâl*, vr. 151^b

yazma eserlerin kayıtlı bulunduğu kütüphane bilgileri, isimlerinin tespiti ve içerdiği konular hakkında genel mahiyetli tanıtıcı bilgiler verilecektir. Araştırmalarımıza göre aşağıda bahse mevzu olacak olan eserlerin tahkikli neşrinin yapılmamış olmasının yanı sıra, ilmi tetkik bakımından da çalışmalara konu edilmediği tespit edilmiştir. Buna göre müellifin her birisi fıkıhın fer'î meseleleri üzerine ele alınan eserlerinin tespit edilerek tanıtılması, ileride Kınalızâde'nin fıkıh eserlerinin yazma halinden tahkikli neşrine dönüşmesi ve de fikhî düşüncelerinin ortaya konulması bakımından önem arz etmektedir.

2.1. et-Ta'likât ale'l-Înâye fi şerhi'l-Hidâye/Hâşiye ale'l-Hidâye ve'l-Înâye ve's-Sa'dî

Kınalızâde'ye nispet edilen eserlerden birisi de *Ta'likât alâ Sadruşşerîa*⁶⁶ adlı eserdir. Bazıları tarafından⁶⁷ bu adla Kınalızâde'ye nispet edilen eserin yazma nüshalarından birisi Süleymaniye Köprülü Kütüphanesi Fazıl Ahmed Paşa Bölümü 556 numarada kayıtlıdır. Ta'lik hatla kaleme alınmış altmış dört varaklık bu eserde istinsah tarihi düşülmemiş olmakla beraber, kâğıt özelliklerine bakıldığında eski tarihli olduğu intibasını uyandırmaktadır.⁶⁸ Bu nüshanın metin kısmında eserin müellifinin ismi kaydedilmemiş olsa da metinden önceki varakta (1^a): "Merhum Kınalızâde Ali Efendi'nin kendi mütalaa edip, havatırını yazdığı ekmel nüshası, ihvandandan birinden istiare olunup, hevamişinde olan ta'likât kendi hattından tecrid olunmuştur. Sun'îzâde el-Fakîr ileyhi Sübhânehû" kaydı düşülmüştür. Kitabın kapalı halindeki varaklarının alt kısmına ise Arapça harflerle "Kınalızâde 556" yazılmıştır. Buna göre söz konusu numarada kayıtlı *Ta'likât*'in Kınalızâde'ye nispeti ortaya çıkmış olmaktadır. Ayrıca Kınalızâde'ye *Ta'likât ale'l-Înâye* adıyla bir eser daha nispet edilmektedir. Nitekim *Ta'likât*'in Süleymaniye Kütüphanesi Murad Molla 789 numarada kayıtlı bulunan diğer bir nüshasının 1^a varığında "*Hâşiye ale'l-Hidâye ve'l-Înâye ve's-Sa'dî li'l-Mevlâ el-Fâzıl Ali el-Hinnâ*" kaydı düşülüp, Fazıl Ahmed Paşa 556 numarada kayıtlı nüsha ile aynı içeriğe sahip eserin farklı bir adlandırılması ortaya çıkmaktadır. Yani Fazıl Ahmed Paşa nr. 556'daki nüshada kaydedilen isimlendirmeye göre eser, Sadruşşerîa es-Sânî Ubeydullah b. Mesud'un (öl. 474/1346) bir eserinin ta'liki olmaktadır. Murad Molla nr. 789'daki adlandırmada ise *Hidâye*, *Înâye* ve *Sa'dî* adlı eserlerin üzerine yazılmış bir ta'lik çalışması olduğu ifade edilmektedir.

Araştırmalarımıza göre Sadruşşerîa'nın *el-Înâye* adlı bir eserinin bulunduğu na rastlayamadık. Hatta söz konusu *Ta'likât*'i Sadruşşerîa'nın en meşhur ve fûrû fıkıhın hemen hemen tüm konularını kapsayan eserleri olan *en-Nükâye* ve *Şerhu'l-Vikâye*'si ile karşılaştırdığımızda, Kınalızâde tarafından asıl metinden alıntılanan

66 Kınalızâde, *Ahlâk-ı Alâî*, (haz. M. Koç), 13; Menderes Velioğlu, "Süleymaniye Kütüphanesinde "Kınalızâde" Yazmaları; Bir Kaynak Tarama Denemesi", *Uluslararası Kınalızâde Ailesi Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, (SDÜ İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2014), 105, 131.

67 Velioğlu, "Süleymaniye Kütüphanesinde "Kınalızâde Yazmaları", 105, 131.

68 bk. Velioğlu, "Süleymaniye Kütüphanesinde "Kınalızâde Yazmaları", 105.

sözlerin uyuşmadığını gördük. Fakat incelemelerimiz sonucunda söz konusu *Ta'likât*'ın Bayburt'lu âlim Ekmelüddin Muhammed b. Mahmûd el-Bâbertî'nin (öl. 786/1384) *el-Înâye fî şerhi'l-Hidâye* adlı, Burhaneddin el-Mergînânî'nin (öl. 593/1197) *el-Hidâye*'si üzerine yazdığı şerhindeki lafızlarla uyuştüğünü tespit ettik. Nitekim Bâbertî'nin *el-Înâye*'deki mukaddimesinde yer verdiği hocaları, *Ta'lika*'nın mukaddimesinde de yer almaktadır. Yine örnek vermek gerekirse "Kitabu't-tahâre"de yer alan "وسببها وجوب الصلاة لا وجودها" ibaresi; Kınalızâde'nin üç satırla özetlemiş olduğu "Kitâbü's-sarf" başlığı altında zikrettiği "ولا بد في قبض العوضين" ibareleri de her iki eserde geçmektedir. Buna göre söz konusu *Ta'likât*'ın *Ta'likât alâ Sadrişşeria* değil de *Ta'likât ale'l-Înâye fî şerhi'l-Hidâye* veya yukarıda geçtiği üzere *Hâşiye ale'l-Hidâye ve'l-Înâye ve's-Sa'dî* şeklinde adlandırılması doğru olmaktadır.⁷⁰ Bu adlandırmayı *Ta'likât*'ta geçen "*el-Înâye* üzerine hâşiye kaleme alan Sa'dî Efendi şöyle demiştir/ "قال المحسني سعدى افندي" gibi ifadeler⁷¹ de desteklemektedir. Çünkü Kınalızâde, *el-Înâye* hakkında hâşiye yazmış olan Sa'dî Çelebî'nin (öl. 945/1539) görüşlerinden de nakillerde bulunmaktadır.⁷²

Bundan başka Kınalızâde'ye *Hâşiye alâ kitabi'l-kerâheti mine'l-Hidâye* adıyla da bir eser nispet edilmektedir.⁷³ Bu bağlamda çalışmalardan birinde Kınalızâde'nin eserleri tanıtılırken şöyle denilmektedir: "*Hâşiye ale'l-Hidâye*. Kınalızâde Ali Çelebi, Burhaneddin el-Merginânî'nin Hanefî fıkhına dair yazdığı *Bidâyetü'l-mübtedî* adlı kendi eserinden ihtisar ettiği *el-Hidâye* adlı kitabının bilhassa "Kitâbü'l-kerâhât" kısmını daha anlaşılabilir bir hale koymaya çalışmıştır".⁷⁴ Bu bilgiye kaynak olarak ise Süleymaniye Kütüphanesi, Murat Molla, 789 numaradaki nüsha gösterilmektedir. Ancak incelemelerimize göre söz konusu nüshada Kınalızâde'nin *Ta'likât ale'l-Înâye*'sinden başka bir eser bulunmamaktadır. Buna göre Kınalızâde'ye nispet edilen *Hâşiye alâ kitabi'l-kerâheti mine'l-Hidâye* veya *Hâşiye ale'l-Hidâye*'nin *Ta'likât ale'l-Înâye fî şerhi'l-Hidâye* olma ihtimali kuvvet kazanmaktadır.

Kınalızâde'nin söz konusu *Ta'likât*'ı reddiye nitelikli bir eserdir. Nitekim eserin içeriği incelendiği zaman *el-Înâye*'de zikredilen bazı kelimelerin yanlış kullanıldığı belirtilmesi (vr. 27^b), cümlelerin dizilişi hakkında daha düzgün şeklinin tavsiye edilmesi (vr. 24^b), Bâbertî'nin sözlerine getirdiği izahlardan sonra birçok yerde "فتأمل/iyice düşün" (vr. 21^b, 23^b, 25^b) kelimesinin getirilmesi, bir reddiye veya tashih edici eser olduğunu ortaya koymaktadır. Bunu Sa'dî Çelebî'nin kendi eseri ile ilgili bilgi verirken *el-Înâye* hakkında dile getirdiği bilgiden de anlamak mümkündür.

69 Kınalızâde, *Ta'lik*, vr. 1^b, 24^b; Bâbertî, *el-Înâye*, 2, 6. <http://www.islamicbook.ws/asol/hanafi/alanait-shrh-alhdaıt-.pdf> Erişim: 5.1.2022.

70 Ancak burada dile getirilen husustan Sadrişşeria'nın herhangi bir eseri üzerine Kınalızâde tarafından bir ta'lik çalışmasının bulunmadığı anlamını çıkartmamak gerekir.

71 Kınalızâde, *Ta'lik*, vr. 14^b.

72 Kınalızâde, *Ta'lik*, vr. 2^a.

73 Bursalı Mehmet, *Osmanlı Müellifleri*, 1/371. Eser *Hâşiye ala'l-Hidâye* şeklinde de kaydedilmiştir. Bk. Kınalızâde, *Ahlâk-ı Alâî*, 13.

74 Aksoy, "Kınalızâde Ali Efendi'nin İlmî Şahsiyeti ve Eserleri", 80. Yukarıdaki alıntıda geçen "*Bidâyetü'l-mübtedî* adlı kendi eserinden ihtisar ettiği *el-Hidâye*" cümlesi, "*Bidâyetü'l-mübtedî* adlı kendi eserini şerh ettiği *el-Hidâye*" diye düzeltilmesi gerekmektedir. Çünkü *el-Hidâye*, *Bidâyetü'l-mübtedî*'nin muhtasarı değil, şerhidir.

Nitekim Sa'dî Çelebi hâşiyesinin mukaddimesinde *el-Înâye*'deki eksikliğe dikkat çekerek şöyle demektedir: "Böylece bu eser diğer hâşiyelerden farklı olarak (*el-Înâye*'deki) kapalı kısımları gidermek ve vehimleri ortadan kaldırmaktan başka, çelişki ve pürüz bulunan üç bin meseleyi kapsayan güzel bir kitap haline geldi".⁷⁵

Kınalızâde, Bâbertî'nin küçümsenmeyecek hacimdeki *el-Înâye*'sini ince ayrintısına kadar incelemiş, eserde yer alan konuların neredeyse tamamı hakkında tashih veya tenkid edici izahlarda bulunmuştur. Kınalızâde'nin elli küsur başlıkta ele aldığı *Ta'likât*'ının kapsadığı konuları hakkında fikir edinmek bakımından içerdiği başlıkları belirtmek gerekirse şöyledir:⁷⁶ Tahâret, salât, zekât, nikâh, rada', talâk, itâk, eymân, hüdüd, sirka, siyer, lükata, âbik, mefkûd, şirke, vakf, büyû', sarf, kefâle, havâle, kazâ, kitâbü'l-kâzî ile'l-kâzî,⁷⁷ şühedâ, vekâle, da'vâ, ikrâr, sulh, vedî'a, âriye, hibe, icârât, mükâteb, müşterek, velâ, hacr, me'zûn, gasb, şüfa', kisme, müzâraa, müsâkât, zebâih, üdhiye, kerâhiyye, ihyâü'l-mevât, eşribe, sayd, rehn, cinâyât, diyât, vesâyâ, hünsâ, mesâil-i şettâ.

Görüldüğü üzere Kınalızâde'nin bu eseri, Babertî'nin *el-Înâye*'si üzerine bir reddiye veya tashih çalışması olup, tahkik edilerek yayımlanması ve incelikleri ortaya konularak ilim camiasına kazandırılması önem arz etmektedir. Ayrıca mezkûr kitabın eleştiri mahiyetli bir eser olması hasebiyle Kınalızâde'nin fıkhi konumu ve görüşlerinin ortaya konması bakımından da ehemmiyeti haiz bir eser olduğu ifade edilebilir.

2.2. Hâşiyeye ale'd-Dürer ve'l-Gürer/Hâşiyeye alâ Düreri'l-Hükkâm

Dürerü'l-hükkâm fî Gureri'l-ahkâm, Osmanlı âlimlerinden Molla Hüsrev'in (öl. 885/1480) eseridir. Bu eser üzerine tam ve kısmi olmak üzere şerh ve hâşiyelerden başka muhtasar, reddiye, nazım ve tercüme tarzı 100 kadar eser kaleme alınmıştır.⁷⁸ Onlardan birisi de Kınalızâde'nin eseri olup, kısmi *Hâşiyeler*'dendir. Bu nedenle *Hâşiyeye ale'd-Dürer ve'l-Gürer ilâ nısfîhi* şeklinde de adlandırılmıştır.⁷⁹ Kınalızâde'nin bu eseri daha tahkik edilmemiş olup,⁸⁰ birçok yazma nüshası kütüphanelerde kayıtlı bulunmaktadır.⁸¹ Müellif nüshasından istinsah edilen önemli nüshalardan birisi de İstanbul Millet Kütüphanesi, Fezzullah Efendi Koleksiyonu,

75 Sa'dî Efendi, *Hâşiyeye ale'l-Înâye fî şerhi'l-Hidâye*, (Süleymaniye Ktp., Ragıp Paşa, nr. 486), vr. 1^b.

76 Eserde, Kitabu't-tahâret, Kitâbü's-salât, Kitâbü'z-zekât ... şeklinde belirtilen konu başlıklarındaki "kitâb" kelimesi ve "lâm-ı tarif (ل)"ler tekrara düşülmemesi ve yer kaplamaması için "tahâret, salât, zekât ..." şeklinde kısaltılarak zikredilmiştir.

77 Bâbertî'nin *Înâye*'sinin metni olan *Hidâye*'de konu başlıkları mezkûr başlıklarla uyumlu olup yukarıdaki iki başlık: "Kitâbü edebi'l-kâzî; Bâbü kitâbi'l-kâzî ile'l-kâzî" şeklinde kaydedilmiştir. Bk. Burhaneddin el-Merginânî, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedi*, (Beyrut: Dâru'l-İlmiyye, 1990), 3:112, 117.

78 Orhan Ençakar, "Osmanlı'da Şerh-Hâşiyeye Geleneği "Dürer Hâşiyeleri Örneği", *Osmanlı'da İlm-i Fıkıh Âlimler, Eserler, Meseleler*, (İstanbul: İSAR Yayınları, 2017), 80; Ayrıca bk. Ahmet Akgündüz, "Dürerü'l-hükkâm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul, 1994), 10/28.

79 Bursalı Mehmet, *Osmanlı Müellifleri*, 1/371.

80 Kınalızâde'nin söz konusu hâşiyesinin tahkiki, bir yüksek lisans tezi olarak çalışılmaya devam etmektedir.

81 Süleymâniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 749; Kasıdecizâde, nr. 243; Yeni Cami, nr. 387/1; Veliiyyüddin Efendi Ktp., nr. 1107, 1115; İstanbul Millet Kütüphanesi, Fezzullah Efendi Koleksiyonu, nr. 34 Fe 705.

nr. 34 Fe 705'te kayıtlı yazma nüshadır.⁸² Toplamda 160 varaktan oluşan nüshanın metin kısmı 155 varak olup, nesih hatta yazılmış tam bir nüshadır. Eserin istinsahı Derviş el-Meşhedî tarafından Hicri 1038 senesinde, Recep ayının sekizine denk gelen bir Pazar günü tamamlanmıştır (vr. 156^a).

Hâşiye'nin Kınalızâde'ye aidiyeti hakkında ihtilaf yoktur. Nitekim 1^a varakta "Kınalızâde'nin *Hâşiyetü'd-Dürer* adlı kitabı/الكتاب/ الدرر لحاشية زاده قنالي زاده" bilgisi kaydedilmişken, kitabın kapalı halindeki varaklarının alt kısmına Arapça harfleri ile "Kınalızâde, *Hâşiyetü'd-Dürer*, 705" kaydı düşülmüştür. *Hâşiye*'nin hatimesinde şunlar yazılmıştır: "هذا ما انتهى إليه التصنيف من حاشية علي افندي السَّهْبَر بقنالي زاده على الدرر والغرر".⁸³

Kınalızâde *Hâşiye*'sinin başında "Kitap/الكتاب" kelimesinin lügat ve ıstılah manasını o kadar uzun açıklamıştır ki (vr. 1^b-7^a), üzerine makale çalışması yapılacak kadar ayrıntıya girmiştir.⁸⁴ Yine *Hâşiye*'de, *Dürer ve Gurer*'de zikredilen kelime veya cümleler "قوله" sözü ile belirtildikten sonra, Kınalızâde peşinden gerekli gördüğü izahatı yapmaktadır. Kimi yerde de "Fâide" başlığı altında kısa bilgi eklemiştir,⁸⁵ kimi yerde de "Bil ki/واعلم" diyerek Molla Hüsrev'in izah etmediği bazı konuları gündeme getirerek kendi tercihini ortaya koymuştur.⁸⁶ Kınalızâde *Hâşiye*'sinde genelde konu başlıklarını zikretmezken "Bâbü't-teyemmüm" (vr. 141^a) ve "Bâbü'l-meshi ale'l-hüffeyn" (vr. 151^b) başlıklarını belirtmiştir.

Kınalızâde'nin söz konusu eseri her ne kadar *Hâşiye ale'd-Dürer ve'l-Gürer ilâ nısfıhi* yani "*Dürer ve Gürer*'in yarısına kadarki konular üzerine yazılan *hâşiye*" denilmiş olsa da eserde sadece temizlik bahsinin konuları izah edilmiştir. Ancak temizlik/tahâret bahsi ile ilgili faydalı bilgiler dile getirilmiş, konu bağlamında birçok fakihın görüşü ortaya konulmuştur. Buna göre eserin tahkik edilerek neşredilmesi, fikhın temizlik bahsinin inceliklerinin anlaşılması ve Kınalızâde'nin bu konudaki fikhi görüşlerinin ortaya konulması bakımından önemlidir.

82 *Hâşiye*'nin hatimesinde müstensih şöyle not düşmüştür: "Kendi mübarek yazısı ile yazmış olduğu musannif nüshasından naklettim/نقلت من نسخة المصنف الذي هي بخطه المبارك". Kınalızâde, *Hâşiye ale'd-Dürer ve'l-Gürer*, vr. 156^a.

83 Kınalızâde, *Hâşiye ale'd-Dürer ve'l-Gürer*, vr. 156^a. Yukarıdaki metnin Türkçesi şöyledir: "Bu tasnif, *ed-Dürer ve'l-Gürer* üzerine Kınalızâde diye meşhur olan Ali Çelebi'nin *Hâşiye*'sinin sonudur".

84 Çalışmalardan birisinde "Yazar bu eserde Molla Hüsrev'in *Dürer ve Gurer* adlı eserlerini uzun uzadıya açıklamaktadır. Fıkha ait ibâdât ve muâmelât bahislerini içine alan *Dürer ve Gurer* adlı eserler daha vazih hâle getirilmek istenmiştir" denilmektedir. (Bk. Hasan Aksoy, "Kınalızâde Ali Efendi (Çelebi)'nin İlmi Şahsiyeti ve Eserleri", *Ulular Arası Kınalızâde Ailesi Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Isparta: SDÜ İlahiyat Fakültesi Yayınları, (2014), 79). Ancak Kınalızâde *Hâşiye*'sinde *Dürer ve Gurer*'in açıklamasını yapmamakta, *Dürer ve Gurer*'de geçen "Kitabü't-tahâret" terkipteki "Kitap" kelimesinin izahını yapmakta, dilsel açıdan değerlendirmelerde bulunmaktadır. Ayrıca "Kitap" kelimesinin şerh ıstılahına göre "Kur'ân", nahiv âlimlerine göre Sibeveyh'in (ö. 180/796) eseri olan "*el-Kitab*", Hanefî fakihlerin ıstılahında İmam Muhammed'in "*el-Câmi'us-sagîr*", bazı Hanefî fakihlerin ise el-Kudûrî'nin (ö. 428/1037) "*el-Muhtasar*"ı anlamında kullandıklarını ifade etmektedir. Yine metin kısmında da belirttiğimiz üzere, eserin incelenmesinde esas aldığımız tam nüshada, müstakil bir başlık altında *Dürer ve Gurer*'in fikhın muâmelât konularına açıklığın getirildiğini tespit edemedik. Kınalızâde'nin söz konusu *Hâşiye*'sinin ibâdât konularından ise sadece "Kitabü't-tahâret" bahsinin izah edildiği görülmektedir.

85 Örneğin el-İsbicâbi Ali b. Muhammed'den (ö. 535/1141) naklen şu bilgiyi aktarmıştır: "Abdestte sünnet olan her şey, cünüplükten dolayı alınan gusulde farzdır/كُل ما كان نغلا في الوضوء كان في الغسل عن الجنابة فرضاً". Kınalızâde, *Hâşiye ale'd-Dürer ve'l-Gürer*, vr. 111^b.

86 Kınalızâde, *Hâşiye ale'd-Dürer ve'l-Gürer*, vr. 124^b.

lah İstanbul'u belalardan korusun– kadılığına atandığımda, Hüseyin (adlı şahıs Edirne'deyken) söz konusu ettiğimiz davayı yeni gelen kadıya tekrar açmış, o da davayı Hüseyin'in lehine sonuçlandırmıştır".⁹³ Buna göre *Risâle fi mes'ele min mesâilî'l-vakf*'ta da geçtiği üzere *Risâle fi'l-vakf*'ın müellifi de Edirne kadısı iken mezkûr vakıf meselesi konusunda selefi gibi⁹⁴ Hacı Mustafa'nın azatlısı Hüseyin'in aleyhine hüküm vermiş, yerine tayin olunan kadı⁹⁵ ise önceki selefinin hükmünü bozarak Hüseyin'in lehine hüküm vermiştir. Sonrasındaysa yeni Edirne kadısı verdiği hükmü temellendirmek için *Risâle fi mes'ele min mesâilî'l-vakf*'ı kaleme almıştır.

Söz konusu risâlelerin metinleri inceliginde iki eserden birinin Kınalızâde'ye ait olmadığı ortaya çıkmaktadır. Nitekim müellifinin Kınalızâde olmadığını düşündüğümüz *Risâle fi'l-vakf*, sözünü ettiğimiz *Risâle fi mes'ele min mesâilî'l-vakf*'a karşı yazılmış reddiye bir eserdir.⁹⁶ Buna göre eserlerden birisi, daha doğrusu kanaatimizce *Risâle fi mes'ele min mesâilî'l-vakf*'ın müellifi Kınalızâde Ali Çelebi'dir. *Risâle fi'l-vakf*'ın müellifinin tespitini ise risâlenin tahkikli neşirini hazırlamayı düşündüğümüz ayrı bir çalışmada ortaya koymaya çalışacağız.⁹⁷

Risâlenin adlandırması hakkında "*Risâle fi mesâilî'l-vakf*" ismi geçmekle beraber,⁹⁸ müellifin metinde kullandığı "*هذه رسالة معمولة ... في مسئلة من مسائل الوقف*" ve yazmalardan birisinde başlık olarak geçen "*رسالة في مسئلة من مسائل الوقف*" ibareleri dikkate alındığında, "*Risâle fi mes'ele min mesâilî'l-vakf*" isminin tercih edilmesi uygun gözükmektedir. Çünkü içeriği incelendiğinde eserin vakfın tüm veya birkaç konusu yerine aile içi/zürri vakıf problemlerden birisini gündeme getirdiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla "*Vakıf meselelerinden bir mesele hakkında risâle*" veya "*Bir vakıf meselesi hakkında risâle*" anlamına gelen *Risâle fi mes'ele min mesâilî'l-vakf* ismi eserin içeriği bakımından da uygun düşmektedir.

93 *Risâle fi'l-vakf*, vr. 59^a.

94 *Risâle fi'l-vakf*'tan anlaşıldığına göre azatlı Hüseyin, mezkûr vakıf davasını *Risâle fi'l-vakf*'ın müellifinden önceki Edirne kadısına da açmış, dava aleyhine sonuçlanmıştır. Risâlede bu husus şöyle ifade edilmiştir: "Önceki hâkimin hükmü de aynı şekilde evin iki odası dışındaki kısımda Hüseyin'in hakkının bulunmadığına hükmetmiştir". (*Risâle fi'l-vakf*, vr. 59^a). Kınalızâde ise kendisinden önceki söz konusu iki kadı'nın tersine Hüseyin'in lehine hükmetmiştir.

95 Kınalızâde'nin resmî görev yerleri incelendiğinde Recep 976/Aralık 1568'te Bursa kadılığından terfi ile Şah Mehmed'in yerine Edirne kadılığına, Cemaziyelâhir 978/Ekim 1570'te Şeyhi Efendi yerine İstanbul kadılığına tayin edilmiştir. Muharrem 979/Mayıs 1571 tarihinde ise Anadolu Kazasker görevine getirilmiştir. (Bk. Oktay, *Kınalızâde'nin Hayatı ve Ahlâk'ı Alâî İsimli Eseri*, (İstanbul: İz Yayıncılık, 3. Baskı, 2015), 48). Bu bilgiye göre Kınalızâde'nin Edirne kadısı olarak kimin yerine tayin olduğu anlaşılmış olmaktadır.

96 Bazılarının bu iki risâlenin farklı eserler olduklarını tespit edemediklerini, dolayısıyla *Risâle fi mes'ele min mesâilî'l-vakf*'ı başlangıç ve bitiş cümleleri farklı ve kendisinden iki kat kadar hacimli olan *Risâle fi'l-vakf* ile karıştırdıklarını söylemek mümkündür. (Bk. Aksoy, "Kınalızâde Ali Efendi'nin İlmî Şahsiyeti ve Eserleri", 79).

97 Araştırmalardan elde ettiğimiz bilgilere göre *Risâle fi'l-vakf*'ın müellifi "Mevlana Şâh Muhammed b. Hurrem b. Muhammed b. Adil" olduğunu düşünmekteyiz. Mevlana Şâh Muhammed, Kınalızâde'nin sınıf arkadaşı olup her ikisi de Çivizâde'nin öğrencileridir. Bizi bu şekilde düşünmemize sevk eden önemli bilgilerden birisi Ahmed Bâdi Efendi'nin kaydettiği "*(Kınalızâde) Edirne'de kadı iken Şâh Efendi ile vakfa müteallik mes'ele-i meşhûrede mu'ârazaları olup iki risâle yazmışlardır*" (bk. Ahmed Bâdi Efendi, *Riyâz-ı Belde-i Edirne*, 20. Yüzyıla Kadar Osmanlı Edirne'si, haz. Niyazi Adıgüzel & Raşit Gündoğdu, İstanbul: Trakya Üniversitesi Yayını, 2014), 2: 1187-1188).

98 Kınalızâde, *Risâle fi mes'ele min mesâilî'l-vakf*, vr. 170^a; Kınalızâde, *Ahlâk-ı Alâî*, 13.

Risâlenin kaleme alınma gerekçesi hakkında şöyle denilmektedir: “Bu risâle, vakıf meselelerinden bir mesele hakkında apaçık hakikati ve tercih edilen sahih görüşü beyan etmek için yazılmıştır. (Sözü edilecek) meselenin genel/ta‘mim ve özel/tahsis oluşuna göre (bir şeyi) vakfetmenin şartı ve belirli bir sınırı bulunmaktadır. Ayrıca (risâlede) hâs olan (vakfın) âmm olana dâhil olduğu hususu da beyan edilmektedir... özetle belirtmek gerekirse Hacı Mustafa adında bir adam Edirne'deki falanca mahallede bulunan evini vakfetmiştir...”.⁹⁹ Müellif böylece risâlesinde vakfedilen evin ayrıntısını ve vâkıfın evini sırasıyla kimlere vakfettiğini belirten belgeyi özetledikten sonra, bu mesele ile ilgili Hacı Mustafa'nın azatlı kölelerinden Şirin ile Hüseyin'in mahkemeleştiklerini, kendisi ise Edirne kadısı olarak Hüseyin'in lehine hüküm verdiğini ifade etmiştir.¹⁰⁰ Sonrasında ise bu görüşünü temellendirmek için Hanefî fukahânın konu hakkındaki içtihadlarını delil getirmiştir. Ayrıca burada *Risâle fi mes'ele min mesâilil'-vakf*'ta geçtiği üzere şu iki husus dikkat çekmektedir. Bunlardan birincisi, müellifin bu risalesinde sözünü ettiği meselede verdiği hükümle, Şeyhülislâm Ebüssuûd Efendi'nin (ö. 982/1574) benzer bir meselede verdiği fetvasına uygun düşmesi olup, bu kendisini mutlu etmiştir.¹⁰¹ Risalede müellifin dikkat çeken görüşlerinden diğeri ise “mutlak müçtehid” tabir edilen bir âlimin bulunmadığı hususu olup, artık bu seviyede olan bir müçtehidin kalmadığı, onların döneminin kapanmış olması hakkındaki görüşüdür. Nitekim o bu hususta şöyle demektedir: “İçtihad asrı kapanmış ve içtihadı ehil olma artık geride kalmıştır. Bugün günümüzde ise dünyada (mutlak) müçtehid yoktur”.¹⁰² Müellifin kendi döneminde mutlak müçtehidin kalmadığı hakkındaki görüşünü, Ebû Yûsuf'un *el-Emâlî* adlı eseri bağlamında dile getirdiği şu alıntıda ima edilmektedir:

“İmlâ [şu şekilde gerçekleşiyordu]: Âlim, etrafında mürekkep hokkalari ve defterleriyle birlikte hazır öğrencileri olduğu halde oturur ve Allah'ın kendisine ihsan ettiği ilmi miktarınca ezberinden bilgi aktarır, öğrenciler de bunları yazarlar. Sonra öğrenciler bu celselerde yazdıklarını bir araya getirirler. Böylece “el-İmlâ” ve “el-Emâlî” diye adlandırılan kitaplar ortaya çıkar. Bu yöntem selef fukahâ, muhaddis ve Arap dili âlimlerinin bir âdetiydi. İlim ve ilim ehlinin kaybolmasıyla [bu yöntem de] unutuldu gitti”.¹⁰³

Sonuç itibarıyla zürri vakıf konusunda dönemindeki ortaya çıkan bir meseleyi gündeme getiren *Risâle fi mes'ele min mesâilil'-vakf*'ın tahkikli neşrinin yapılması, böylece ele aldığı konuların ayrıntılı olarak incelenip ortaya konulması önem arz etmektedir. Bu ise Kınalızâde'nin ilmî olgunlukta olduğu dönemdeki bir eseri bağlamında kendisinin fıkhi görüşlerinin ortaya çıkması bakımından da önemi haizdir.

99 Kınalızâde, *Risâle fi mes'ele min mesâilil'-vakf*, vr. 168^a.

100 Kınalızâde, *Risâle fi mes'ele min mesâilil'-vakf*, vr. 168^b.

101 Kınalızâde, *Risâle fi mes'ele min mesâilil'-vakf*, vr. 168^b.

102 Kınalızâde, *Risâle fi mes'ele min mesâilil'-vakf*, vr. 170^a.

103 Orazov, “Hanefî Fıkıh Edebiyatının Tasnifi”, 383, 388-389.

2.4. *Risâle fi ba'zı ahkâm tete 'allek bi'l-evkâf mine'l-isti'câr ve'l-istibdâl*

Kınalızâde'nin vakfın önemli konularından olan "İstibdâl" ve "İsti'câr" bahislerini inceleyen eserinin "İstibdâl" bahsi, yukarıda da ifade edildiği üzere bir yüksek lisans tezi olarak tahkik edilmişken, "İsti'câr" konusu hakkında ise henüz bir çalışmanın yapıldığı veya tahkikli neşrinin yayımlandığı tespit edilememiştir. Vakıfların kiraya verilmesini konu edinen "İsti'câr" bahsi, "İcâr" kelimesinin ayrıntılı bir şekilde açıklamasının yapıldığı bir mukaddime ile başlamaktadır.¹⁰⁴ Kınalızâde icâre konusunu kaleme alma gerekçesi hakkında şöyle demektedir:

"İkinci makale, vakıfların kiraya verilmesi (icâretü'l-evkâf) ve bu konu ile alakalı fer'î meseleler hakkındadır. Bil ki, vakıfların -şer'î ahkâma uygun olarak- kiraya verilmesi ve hükümlerinin bilinmesi en önemli konulardandır. Çünkü vakıfların imar edilerek ayakta kalmaları veya tahrip olarak yok olmalarının sebebi ancak icâre konusuna bağlı bulunmaktadır. Buna göre biz vakıfların kiraya verilmesi ile ilgili konuları Allah'ın yardımıyla bir mukaddime ve bablar altında zikredeceğiz".¹⁰⁵

Kınalızâde'nin ifade ettiği üzere eser baplar halinde sırasıyla icârın cevâzi; icârın şeklinin ve müddetinin izahı; vakfın fahiş fiyatla peşin icârı; anlaşmadan sonra ücretin artırılması; vakıf arazisini gasp eden ve binayı kiralayan kişi ve vakfın gasp edilmesi konuları ele alınmaktadır.¹⁰⁶ Neticede risâlede dile getirilen vakfın önemli konularından "İsti'câr" bahsinin müstakil bir çalışma yapılmasını gerektirdiğini belirtmenin yanı sıra böyle bir çalışmanın Kınalızâde'nin konu bağlamındaki görüşlerinin anlaşılması bakımından önem arz ettiğini söylemek mümkündür.

Burada belirtilmesi gereken konulardan birisi de daha önce değinildiği üzere Kınalızâde'ye *Risâletân fi hakkı'l-vakf* adlı bir eserin nispet edilmesi hususu olup, araştırmalarımızda Kınalızâde'ye ait *Risâletân fi hakkı'l-vakf* adıyla kaydedilen bir nüsha eser tespit edilememiştir. Bazıları bu risâlenin *Risâle fi ba'zı ahkâmi'l-evkâf* adıyla anıldığını belirtirken,¹⁰⁷ bazıları da *Risâle fi ba'zı ahkâmi'l-evkâf*'ın Kınalızâde'nin *el-İs'âf fi ahkâmi'l-evkâf* adlı eserinin diğer bir adlandırması olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁸ Kaynaklarda geçtiği üzere *Risâle fi vakfi'n-nukûd tete 'alleku bi ba'zı ahkâmi'l-vakf*,¹⁰⁹ *Risâle fi vakfi'n-nukûd* ve *Risâletân tete 'allekân bi'l-vakf* adlı eserler daha Kınalızâde'ye nispet edilip, bunların *el-İs'âf*'dan farklı bir çalışma olduğu söylenmiştir.¹¹⁰ Ancak burada isimleri zikredilen ve yine çeşitli kütüphane-

104 Kınalızâde, *Risâle fi ba'zı ahkâm tete 'allek bi'l-evkâf mine'l-isti'câr ve'l-istibdâl*, (Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Velîyüddin Efendi, nr. 1141/41), vr. 166^a vd.

105 Kınalızâde, *Risâle fi ba'zı ahkâm*, vr. 166^a

106 Kınalızâde, *Risâle fi ba'zı ahkâm*, vr. 166^a-179^a. Ayrıca eserin isti'câr bahsiyle ilgili bilgiler için bk. Aksoy, "Kınalızâde'nin İlmî Şahsiyeti ve Eserleri", 78-79.

107 bk. Oktay, "Kınalızâde Ali Efendi'nin Hayatı ve Ahlâk-ı Alâî isimli Eseri", 207.

108 Aksoy, "Kınalızâde Ali Efendi'nin İlmî Şahsiyeti ve Eserleri", 79.

109 Bağdatlı İ. Paşa, *Hediyetü'l-ârifin*, 1/748. Çetintürk, "İspartalı Bir Eğitimci: Kınalızâde Ali Efendi", 11.

110 Oktay, *Kınalızâde Ali Efendi ve Ahlâk-ı Alâî*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 1998), 33. Oktay bu hususta (s. 33) şöyle demektedir: "*Risâle fi vakfi'n-nukûd*, vakıflarla ilgili bazı hükümleri içerir. Birinci ve ikinci madde vakfa ait iki risâledir. Bu iki risâleyi Kınalızâde Edirne'de kadyken fetvalarından birisini eleştiren Şah Mehmet Efendi'ye (ö. 957/1557) cevap olarak yazmıştır... Bazı kaynaklarda *Risâletân fi hakkı'l-vakf* olarak geçer. *İs'âf* ayrı bir mecmua olarak düşünülmüştür". Ayrıca bk. Mashhor Alhabazi, "Kınalızâde

lerde farklı isimlerle kayıtlı olan nüshaların¹¹¹ Kınalızâde'nin *Risâle fi ba'zı ahkâm tete'allek bi'l-evkâf mine'l-isti'câr ve'l-istibdâl* adlı iki makaleden oluşan risâlesinin diğer bir adlandırması olduğunu muhtemel kılmaktadır. Çünkü istibdâl ve isti'câr konularının incelendiği esere müellif tarafından bir isim verilmemiş iken, bu iki konuyu içeren mevcut nüshalara verilen isimler de eserin muhtevasını tam olarak yansıtmamış, dolayısıyla da bazı müstensihler ve araştırmacılar tarafından farklı isimlerle adlandırılmış olmalıdır.¹¹² Ayrıca eserin ismi olarak zikredilen *Risâletân fi hakkı'l-vakf* ibaresi, Kınalızâde'nin *Risâle fi ba'zı ahkâm tete'allek bi'l-evkâf mine'l-isti'câr ve'l-istibdâl* adlı iki makaleden müteşekkil eserine "vakıf konusunda iki risâle" şeklinde taşıdığı anlam bakımından da uygun düşmektedir.

Kınalızâde'nin buraya kadar sözü edilen fıkıhla ilgili eserlerinden başka, kendisine *Ta'lika ala'l-eşbâh ve'n-nezâir li ibn Nuceym* adlı bir eser daha nispet edilmektedir.¹¹³ Kınalızâde'nin bu eserinin, İbn Nuceym Zeynüddîn b. İbrâhîm'in *el-Eşbâh ve'n-Nezâir* adlı eserine yazmış olduğu ta'liki olduğu anlaşılmaktadır. Ancak her ne kadar söz konusu ta'lik Kınalızâde'ye nispet edilmiş olsa da, günümüze ulaşmış ulaşmadığı hususunda bir bilgiye sahip olunamamıştır.

Sonuç

Kınalızâde Ali Çelebi, döneminin önde gelen simalarından ders almış, önemli öğrenciler yetiştirmiş, çeşitli medreselerde müderrislik yapmış ve Osmanlı Devleti'nin merkezi beldelerinde kadılık görevlerini üstlenmiş bir âlimdir. Kendisi İslâmî ilimlerin birçok dalında eserler miras bırakmış velut müelliflerdendir. Kitaplarının çoğu günümüze ulaşmış olmakla beraber halen yazma halinde olanları çoğunluktadır. Hayat hikâyesinden de anlaşılacağı üzere Kınalızâde'nin öne çıkan ilmi vasıflarından birisi kendisinin bir fıkıh âlimi olmasıdır. Nitekim o, Hanefî fakihlerin hayat hikâyeleri, ictihad ve taklit bakımından tabakaları ve Hanefî müellefatının muteberlik cihetten dereceleri ve de gelişim süreci ile ilgili tabakât ve mesâil (istilâhât-ı mütedâvile) alanında ele aldığı üç ayrı eserinden başka, döneminin güncel konuları diyebileceğimiz fıkıhın fûrû konularında da birçok eser kaleme almış bir fakihidir.

Kınalızâde'nin tabakât, fukahânın ictihad dereceleri ve mesâil alanında kaleme almış olduğu *Tabakâtu'l-Hanefiyye*, *Tabakâtü'l-fukahâ* ve *Risâle fi beyâni'l-istilâhâti'l-mütedâvilât fi kütübi'l-fıkh* adlı üç eseri günümüz çalışmalarına konu edilerek yayımlanmıştır. Ancak *Tabakâtu'l-Hanefiyye*, önce eserin tek bir nüshası-

Siratüh ve Edebüh", *Uluslararası Kınalızâde Ailesi Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, (Isparta: SDÜ İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2014), 168.

111 Söz konusu adlandırmalar "*Risâle tete'allek bi ba'zı ahkâmi'l-vakf; Istis'âf fi umûri'l-evkâf; el-İstikâf fi ahkâmi'l-evkâf; İstiskâf fi umûri'l-evkâf; İlm-i evkâf'ta İs'âp*" şeklinde olup, değerlendirmeler için bk. Erden, *İstibdâl Risâleleri Bağlamında Vakıfta İstibdâl Meselesi*, 31-32.

112 bk. Erden, *İstibdâl Risâleleri Bağlamında Vakıfta İstibdâl Meselesi*, 31-32.

113 Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn*, 1/99; Kınalızâde, *Tabakâtü'l-Hanefiyye*. (thk. es-Serhân), 1/50. Necmeddin Azak, "Kavâ'id-i Fikhiyyede Bir Literatür İncelemesi: İbn Nuceym'in el-Eşbâh ve'n-Nezâir'i ve Üzerine Yapılan Çalışmalar", *Tahkik İslami İlimler Araştırma ve Neşir Dergisi*, (3/2 (Aralık/December 2020), 579.

na dayanılarak Ahmet Neyle tarafından Taşköprizade'ye nispetle neşredilmişken, daha sonra aynı içerikli metni Muhyî Hilâl es-Serhân 20 ayrı nüshaya istinaden Kınalızâde'ye nispetle tahkik ederek yeniden neşretmiştir. Burada *Tabakâtu'l-Hanefiyye*'nin yaygın bir şekilde Kınalızâde'ye nispet edilmesi ve diğer bir eseri olan *Risâle fi beyâni'l-İstîlâhâtî'l-mütedâvilât*'ı ile içerik bakımından uyumlu olması gibi nedenleri dikkate alarak eserin Kınalızâde'ye nispetinin doğru olduğunu belirtmek mümkündür.

Kınalızâde'nin özellikle gasb konusunun diğer konular içerisindeki tertibi ve gasb'ın tarifi hakkında önemli bilgilere yer verdiği *Risâle fi'l-gasb* adlı küçük hacimli eseri, incelenerek neşredilmiştir. Kınalızâde, döneminin aktüel konularından olan vakıf meselelerini inceleyen risaleler de kaleme almıştır. Bu risâlelerden *Risâle fi ba'zı ahkâm tete'allek bi'l-evkâf mine'l-isti'câr ve'l-istibdâl* adlı eseri vakfın istibdâl ve isti'câr konularından müteşekkil olup, istibdâl bahsi bir yüksek lisans tezinde incelenerek tahkik edilmiştir. Aynı eserin isti'câr bahsi ise yazma halinde olup, hakkında bir çalışma yapıldığı tespit edilememiştir. Çalışmamızda risâlenin mezkûr haliyle adlandırmasının uygun olacağını düşünmekle beraber, metinde birinci makale istibdâl, ikinci makale ise isti'câr konusunu içerdiğinden, eserin *Risâle fi ba'zı ahkâm tete'allek bi'l-evkâf mine'l-istibdâl ve isti'cârihâ* veya *Risâle fi istibdâli'l-evkâf ve isti'cârihâ* şeklinde adlandırılabilmesine dikkat çekilmiştir. Kınalızâde'ye *Risâletân fi hakkı'l-vakf* adıyla nispet edilen eserin bu adla kaydedilmiş bir nüshasına ulaşamamışken, bazılarının belirttiklerinin aksine bu risâlenin mezkûr *Risâle fi ba'zı ahkâm tete'allek bi'l-evkâf mine'l-isti'câr ve'l-istibdâl*'in farklı bir adlandırması olabileceği üzerinde durulmuştur.

Kınalızâde'nin vakıf konusu hakkında kaleme almış olduğu bir diğer mahtut eseri ise *Risâle fi mes'ele min mesâili'l-vakıf* olup, eser kendisinin Edirne kadısı olduğu bir dönemde zürri (aile) vakıfla ilgili bir meselede vermiş olduğu hükmünü temellendirmek üzere kaleme alınmıştır. Risâlede selefi olan bir Edirne kadısının hükmünü eleştirmiştir. Ancak selefi olan o kadı daha sonra İstanbul kadısı iken, Kınalızâde'nin bu risâlesine karşı yazmalarındaki adlandırmaya göre *Risâle fi'l-vakıf* adlı reddiye eser kaleme almıştır. *Risâle fi'l-vakıf* içeriğine göre adlandırıldığına ise *er-Red alâ risâle fi mes'ele min mesâili'l-vakıf* şeklinde olması uygun düşmektedir. Eserin müellifinin tespiti, yazmasının tahkiki ve kapsadığı konularının değerlendirmesi ayrı bir çalışmanın konusu olup, bu süreç *Risâle fi mes'ele min mesâili'l-vakıf* hakkında olduğu gibi tarafımızdan devam ettirilmiştir. Ancak burada bazı müstensihlerin *er-Red alâ risâle fi mes'ele min mesâili'l-vakıf* yanlışlıkla Kınalızâde'ye nispet ettiklerini belirtmekte yarar vardır.

Kınalızâde'nin daha yazma halinde olan *et-Ta'likât ale'l-Înâye fi şerhi'l-Hidâye* adlı eseri, Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd el-Bâbertî'nin *el-Înâye fi şerhi'l-Hidâye* adlı telifine karşı yazılmış reddiye nitelikli bir çalışmadır. Kınalızâde, Bâbertî'nin küçümsenmeyecek hacimdeki *el-Înâye*'sini ayrıntılı bir şekilde inceleyerek fûrû fihhın ibadât, muâmelât (evlenme-boşanma; alış-veriş) ve ukubât

konularında 50'nin üzerindeki başlık altında eleştirilerde bulunmuştur. Eserde yoğunluklu olarak alış-veriş ve bu bağlamdaki konular gündeme getirilmiştir. Bu eserin Kınalızâde'ye nispetle *Ta'likat alâ Sadrişşeria* şeklindeki adlandırması da söz konusu olup, çalışmada bunun doğru olmadığına dikkat çekilmiştir.

Kınalızâde'nin daha tahkiki yapılmamış olan *Hâşiye ale'd-Dürer ve'l-Gürer* adlı eseri, Molla Hüsrev'in *Dürerü'l-hükkâm*'ı üzerine yazılan haşiye bir eserdir. Eserde temizlik (Kitâbü't-tahâret) bahsinin konuları izah edilmektedir. Her ne kadar eser bazıları tarafından *Hâşiye ale'd-Dürer ve'l-Gürer ilâ nısfıhi* şeklinde adlandırılarak *Dürerü'l-hükkâm*'ın konularını yarısına kadar inceleyen bir kitap olduğu anlamını yansıtsa da söz konusu haşiyede sadece temizlik bahsinin ele alındığı görülmektedir. Kınalızâde'ye nispet edilen eserler arasında *Ta'lika ala'l-eşbâh ve'n-nezâir li'bni Nuceym* adlı bir eser daha olup, kaynaklarda zikri geçen bu eserin günümüze ulaşip ulaşmadığı tespit edilememiştir.

Görüldüğü üzere bu çalışmada Kınalızâde'nin ulaşılabilirdiği kadarıyla fikhî eserleri tespit edilmeye çalışılmışken, halen kütüphanelerde olup da gün yüzüne çıkarılmayı bekleyen eserlerinin bulunması da ihtimal dâhilindedir. Çalışmada belirtilen Kınalızâde'nin söz konusu eserlerinin isimleri ve içerikleri dikkate alındığında kendisinin dilciliği yanında fûrû fikhın ibâdâtta temizlik, muamelattan vakıfla ilgili konular dışında yine fûrû fikhın neredeyse tüm konularını ilgilendiren hususlara reddiye bağlamında kaleme aldığı eseri, onun fıkıh müktesebatı bakımından fikir sahibi olmamız açısından önemlidir. Ayrıca tabakât ve mesâil eserleri de sırf âlimlerin hayat hikâyelerini ve eserlerini gündeme getirmekten öte, ictihad-taklit, edebü'l-müftî/edebü'l-kâzî konuları bağlamında ele alındığından Kınalızâde'nin fıkıh usulü yönün bulunduğu da işaret etmektedir. Buna göre Kınalızâde'nin en azından bu çalışmada gündeme getirilen fıkıh eserlerinden henüz yayımlanmamış olan yazma eserlerinin tahkik edilerek neşredilmesi ve incelenmesi önemli olup, böyle çalışmaların kendisinin fikhî kimliğinin ortaya çıkması, fıkıh literatürüne katkı olması bakımından önem arz etmektedir. Bu hususun Kınalızâde'nin daha yazma halinde olup incelenmemiş tefsir, kalam, tasavvuf, dil, edebiyat gibi alanlarla ilgili eserleri için de söz konusu olduğunu belirtmek mümkündür.

EK.**Tablo 1:** Kinalızâde Ali Çelebi'nin Yayımlanmış Fikhî Eserleri

1. <i>Tabakâtu'l-Hanefiyye</i>
2. <i>Tabakâtü'l-fukahâ</i>
3. <i>Risâle fî beyâni'l-İstîlâhâtî'l-mütedâvilât fî kütübi'l-fıkh/ Tabakâtü'l-mesâil</i>
4. <i>Risâle fî'l-gasb</i>
5. <i>Risâle fî ba'zı ahkâm tete'allek bi'l-evkâf mine'l-isti'câr ve'l-istibdâl</i> (Bu risâlenin "İstibdâl" bahsi tahkik edilmiştir)

Tablo 2: Kinalızâde Ali Çelebi'nin Yayımlanmamış Fikhî Eserleri

1. <i>et-Ta'likât ale'l-İnâye fî şerhi'l-Hidâye</i>
2. <i>Hâşiye ale'd-Dürer ve'l-Gürer/Hâşiye alâ Düreri'l-Hükkâm</i>
3. <i>Risâle fî mes'ele min mesâili'l-vakf</i>
4. <i>Risâle fî ba'zı ahkâm tete'allek bi'l-evkâf mine'l-isti'câr ve'l-istibdâl</i> (Bu risâlenin "İsti'câr" bahsi tahkik edilmemiştir)
5. <i>Ta'lika ala'l-eşbâh ve'n-nezâir li'bni Nüceym</i> (Bu eserin günümüze ulaşip ulaşmadığı tespit edilememiştir)

Extended Summary

Alaaddin Ali ibn Khadi Emrullah ibn Kinali Abdulkadir al-Hamidi (d. 979/1572), known as Kinalizâdah Ali Chelebi, was an important Ottoman scholar. After being a student of distinguished scholars of his time, Kinalizâdah taught many students and served as a *muderris* in different *madrasas*. He served as a qadi in Damascus, Cairo, Aleppo, Bursa, Edirne and Istanbul, and stood out with his identity as a qadi in addition to his scholarly personality. He wrote works in different languages and fields, including Turkish, Arabic and Persian. It is seen that Kinalizâdah wrote works in branches of science such as fiqh, ethics, tafsir, theology, philosophy, language, literature and mysticism. Today, when the studies on Kinalizâdah's scholarly personality are studied, it is understood that while important studies have been conducted on his work *Ahlak al-Alâ'i*, in which he dealt with the subject of ethics, and his views on ethics have been explained, his other works have not been sufficiently analyzed. In other words, while a significant part of his works in other fields are still in the form of manuscripts and waiting to be published, it is also important to conduct research to reveal his scientific views in the context of these works. One of the most important things to be done in the context of revealing the scholarly qualifications of Kinalizâdah

is to review the manuscripts he wrote in the field of fiqh and make them ready for publication and to reveal his views in his fiqh works. However, before doing so, it is very important to identify his *fiqh* works, determine whether they are his own, and explain their contents. An examination of Kinalizâdah's *fiqh* works reveals that he wrote works on *tabakat*, *masâ'il* (some concepts in the Hanafi literature), and *furu fiqh*. While some of his works have been analyzed and published, some of them are still in manuscript form and have not been analyzed.

Kinalizâdah's published works are as follows:

1) *Tabakât al-Hanafîyya*: The work includes the biographies of 276 Hanafi jurists from Abu Hanifa (d. 150/767) to Kemalpashazadah (d. 940/1534). *Tabakât al-Hanafîyya* was first published by Ahmad Neyle on the basis of a single copy, attributing it to Tashkopuzadah. It was later republished by Muhyî Hilâl al-Sarhân on the basis of some 20 separate copies, attributed to Kinalizâdah.

2) *Tabakât al-fuqaha*: While explaining the views of the Hanafi jurists on the degrees of *ijtihād*, the treatise mentions three layers of *mujtahids* as "absolute *mujtahid*, *mujtahid* in the sect, and *mujtahid* in matters" and four layers of *mujtahids* as "*ashâb al-tahric*, *ashâb al-terjih*, *ashâb al-tamyiz*, and *mahza muqallid*". The work, which is mentioned as a separate treatise in the sources, was included as an introductory preface at the beginning of *Tabakât al-Hanafîyya*.

3) *Risâla fi beyâni al-istilâhât al-muttâwilât fi qutub al-fiqh/Tabakât al-masâil*: In this treatise, the jurisprudence and interpretations of Hanafi jurists are classified under three headings: *zâhir al-riwâya*, *nâdir al-riwâya* and *al-Fatawaâ al-Wâqiât*. The work discusses the validity of Hanafi jurisprudence and doctrine in the sect, starting from the earlier scholars and including the later scholars. The *Risâle* was revised and published by Orhan Enchakar under the title *Tabakât al-mesâil* and by Orazsahet Orazov under the title *Risâle fi beyâni'l-istilâhât al-mutadawilât*.

4) *Risâla fi al-gasb*: In the *Risâla*, the subject of "usurpation" is defined, it is emphasized that the subject of "*Kitâb al-gasb*" comes after the subject of "*Kitâb al-ma'zûn*" and some issues are included within the framework of the subject of usurpation. The work was published by Orazsahet Orazov based on the manuscript number 708 of the Suleymaniye Collection in the Suleymaniye Library.

5) *Risâla fi ba'zı ahkâm tete 'allek bi al-awqâf mine al-isti'jâr wa al-istibdâl*: The chapter on "*Istibdâl*" (the replacement of 'waqf property' with 'another property that is property') was analyzed by Yasin Erden in his Master's thesis. The chapter on *istibdâl* consists of a preface and four chapters. The preface explains the dictionary meaning of waqf, followed by chapters on cash in terms of proof and annulment, tahrir and telifiki of cash, stipulation of the absence of *istibdâl*, not removing the waqf from the intifada, conditions of permissible *istibdâl*, ways of *istibdâl* and selling the *waqf*.

Kinalizādah's unpublished works are as follows:

1) *al-Ta'likāt ala al-Ināya fi sharḥ al-Hidāya*: This work is a refutation of al-Akmal al-Dīn Muhammad b. Mahmūd al-Bābertī's (d. 786/1384) *al-Ināya fi sharḥ al-Hidāya*. Kinalizādah analyzed Bābertī's *al-Ināya* in detail and criticized it under more than 50 headings in the fields of worship, issues (marriage-divorce; buying and selling), and punishments. The work mainly focuses on shopping and related issues.

2) *Hāshiya ala al-Durar wa al-Gurar*: In this work, the topics of cleanliness (*Kitāb al-tahārah*) are explained. This work is being studied as a master's thesis and the preparation of the revised copy is in progress.

3) *Risāla fi mas'ele min masāili al-waqif*: Kinalizādah wrote this work to justify his judgment on a matter related to family foundations when he was the qadi of Edirne. In the treatise, he criticized the ruling of his predecessor, the qadi of Edirne. However, this predecessor later served as the qadi of Istanbul and wrote a refutation against this treatise of Kinalizādah.

4) *Risāla fi baz ahkam teteallek bi al-awkaḥ min al-isticar ve al-istibdal*: The "Is-tibdal" bet of the work in which the foundation's "Istibdal" and "Isticar" bets are examined has been investigated as a master's thesis as stated above. On the subject of "Isticar", it has not yet been determined that a study has been conducted or that an investigative publication has been prepared. The "Isticar" bet, which deals with the leasing of foundations, begins with a muqaddimah in which the word "Letting" is explained. Then, in the treatise, where the issues are discussed in chapters, respectively, the explanation of the form and duration of the lease, the advance lease of the foundation at an exorbitant price, the increase in the fee after the agreement, the person who usurped the foundation land and rented the building, the issues of the usurpation of the foundation are discussed.

Kinalizadah's unpublished works, which we have mentioned so far, have survived to the present day and copies of the manuscript are available in libraries. It has not been determined whether the copyrights of the *Risāletān fi hakk al-waqf and Talika ala al-ashbah ve al-nezair li Ibn Nuceym*, which are related to Kinalizadah in other sources other than these works, have survived to the present day. In the end, in this study, it was tried to identify the works of Kinalizadah written in the field of fiqh. In this context, the determination of the names of the works, their belonging to the author and the issues discussed in the works in general terms were brought to the agenda.

Kaynakça

- Akgündüz, Ahmet. "Dürerü'l-hükkâm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul, 1994, 10/27-28.
- Aksoy, Hasan. "Kınalızâde Ali Çelebi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2002, 25/416-417.
- Aksoy. "Kınalızâde Ali Efendi (Çelebi)'nin İlmi Şahsiyeti ve Eserleri". *Uluslar Arası Kınalızâde Ailesi Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. SDÜ İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2014, 75-83.
- Aksoy. "Kınalızade Ali Çelebi ve Mülemma' Na'tı". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul, sy. 5-6, 1993, 125-144.
- Alhabazi, Mashhor. "Kınalızâde Siratüh ve Edebüh". *Uluslararası Kınalızâde Ailesi Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. Isparta: SDÜ İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2014, 163-173.
- Âlim Muhammed b. Hamza. *Mucmûa Resâil'i Âlim Muhammed b. Hamza fi'l-fikhi'l-Hanefi*. thk. Recep Cici, Hasan Özer, Mustafa Ateş. İstanbul: Mektebetü'l-İrşâd, 2020.
- Atâyî, Nev'izâde. *Hadâ'iku'l-hadâik fi tekmileti'ş-Şakâ'ik/Nev'izâde Atâyî'nin Şakâ'ik Zeyli*. haz. Suat Donuk. 2 cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Başkanlığı, 2017.
- Azak, Necmeddin. "Kavâ'id-i Fikhiyyede Bir Literatür İncelemesi: İbn Nüceym'in el-Eşbâh ve'n-Nezâir'i ve Üzerine Yapılan Çalışmalar". *Tahkik İslami İlimler Araştırma ve Neşir Dergisi*. 3/2 Aralık/December 2020, 547-596.
- Bâbertî, Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd. *el-Înâye Şerhu'l-Hidâye*. <http://www.islamic-book.ws/asol/hanafialanait-shrh-alhdait-.pdf> Erişim: 5.1.2022.
- Bâdî Efendi, Ahmed. *Riyâz-ı Belde-i Edirne, 20. Yüzyıla Kadar Osmanlı Edirne'si*. haz. Niyazi Adıgüzel & Raşit Gündoğdu. 2 cilt. İstanbul: Trakya Üniveritesi Yayını, 2014.
- Bağdatlı İsmail Paşa. *Hediyetü'l-ârîfin Esmâü'l-müellifin ve âsârü'l-musannifin*. 2 cilt. Beyrut: Dâru İhyâü't-Türâsi'l-Arabî, 1955.
- Bayramzâde, Zekerîyya Efendi. *Risâle fi'l-gasp*. Ankara: Milli Kütüphane, Tokat İl Halk Kütüphanesi, nr: 60 Hk 42/2.
- Bedir, Murteza. *Buhara Hukuk Okulu Vakıf Hukuku Bağlamında X-XIII. Yüzyıl Orta Asya Hanefi Hukuku Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: İSAM Yayınları, 2014.
- Brockelmann, Carl. *Geschichte der Arabischen Litteratur*. 2 cilt. Leiden, 1943-1949.
- Bursalı Mehmet Tahir. *Osmanlı Müellifleri*, haz. A. Fikri Yavuz, İsmail Özen, 2 cilt. İstanbul: Meral Yayınlatı, t.s.
- Büyükbâş, Nazım. "Hanefi Tabakât Kitapları Arasında Kınalızâde'nin Tabakâtu'l-Hanefiyye'sinin Yeri". *Bilimname Düşünce Platformu*. 2015/1, 247-262.
- Cici, Recep. "Muhammed b. Hamza Aydınî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları. 3. Baskı. EK-2 cilt. 2019, 302-304.
- Cici. "Osmanlı'da Fıkıh Risâleleri Literatürü: Âlim Muhammed b. Hamza'nın Fıkıh Risâleleri". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*. Cilt 12. Sayı 23. 2014, 323-360.
- Çeker, Huzeyfe. *Hanefi Mezhebinde Biyografi Geleneği*. Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi Kültür Yayınları 39, 2018.
- Çelebi Kâtip, Mustafa b. Abdillah. *Keşfu'z-zunûn an esâmi'l-kütüb ve'l-funûn*. thk. Muhammet Şerefeddin Yaltkaya. 2 cilt. İstanbul: Dâru İhyâi't-Türâi'l-Arabî, t.s.

- Çetintürk, Fatih. "İspartalı Bir Eğitimci: Kınalızâde Ali Efendi ve Hayatı". *Sosyal Bilgiler Eğitimi Açısından Kınalızâde Ali Efendi'nin Ahlak-ı Âlâ-i Üzerine Okumalar*. Ankara: Pegem Akademi, 2015, 2-5.
- Ençakar, Orhan. "Kınalızâde Ali Efendi'nin (ö. 979/1572) Tabakâtü'l-mesâil Adlı Risalesinin Tahkik ve Tahlili". *İslam Araştırmaları Dergisi*, 47 (2022), 94-143.
- Ençakar. "Osmanlı'da Şerh-Hâşiyeye Geleneği "Dürer Hâşiyeleri Örneği". *Osmanlı'da İlm-i Fıkıh Âlimler, Eserler, Meseleler*. İstanbul: İsar Yayınları. 2017, 80-117.
- Erden, Yasin. *İstibdâl Risâleleri Bağlamında Vakıfta İstibdâl Meselesi*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. İstanbul, 2015.
- İpşirli, Mehmet. "Zekeriyâ Efendi, Bayramzâde". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2013, 44/211-212.
- Kaya, Eyyüp Said. "Zâhirü'r-rivâye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2013, 40/101-102.
- Kemalpaşazâde, Şemseddin Ahmed, *Tabakâtü'l-müctehidîn*. Riyad, Mektebetü Câmîati Riyad. nr. 1660, vr. 1^a-2^a.
- Kınalızâde, Ali Çelebi b. Emrullah. *Ahlâk-ı Alâî*. haz. Mustafa Koç, İstanbul: Klasik Yayınları. 2007.
- Kınalızâde. *(Günümüz Türkçesiyle) Ahlâk-ı Alâî*. sad. Murat Demirkol. Ankara: Fecir Yayınları, 3. Baskı, 2020.
- Kınalızâde. *Risâle fi tabakâti'l-mesâil*. Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, 19 Hk 1512/1.
- Kınalızâde. *Hâşiyeye ale'd-Dürer ve'l-Gürer*. İstanbul Millet Kütüphanesi, Feyzullah Efendi Koleksiyonu, nr. 34 Fe 705, vr. 1^b-156^a.
- Kınalızâde. *Risâle fi ba'zı ahkâm tete'allek bi'l-evkâf mine'l-isti'câr ve'l-istibdâl*. Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Veliyyüddin Efendi, nr. 1141/41, vr. 151^b-179^a.
- Kınalızâde. *Risâle fi istilâhâti'l-mütedâvile fi kesbi'l-fıkıh*. Manisa İl Halk Kütüphanesi, 45 Hk 2226/1.
- Kınalızâde. *Risâle fi'l-gasb*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Süleymaniye Koleksiyonu, nr. 708, vr. 86^a-87^a.
- Merginânî, Burhaneddin Ebu'l-Hasan Ali b. Ebûbekir. *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî*. Beyrut: Dâru'l-ilmîyye, 4 cilt. 1990.
- Kınalızâde. *Risâle fi mesele min mesâili'l-vakf*. Süleymaniye Kütüphanesi Fazıl Ahmed nr. 34 Fa 1606/19, 116^b-122^a.
- Kınalızâde. *et-Ta'likât ale'l-İnâye fi şerhi'l-Hidâye*. İstanbul: Süleymaniye, Köprülü Kütüphanesi Fazıl Ahmed Paşa Bölümü, nr. 556, vr. 1^b-64^b.
- Kınalızâde. *Tabakâtü'l-Hanefiyye*. thk. Muhyi Hilâl es-Serhân, 3 cilt. Bağdat: Dîvânü'l-vakfi's-sünnî, 1426/2005.
- Mesâilü'l-gasb*. Ankara: Milli Kütüphane, Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi, nr: 06 Hk 1783/11.
- Oktay, Ayşe Sıdika. *Kınalızâde Ali Efendi ve Ahlâk-ı Alâî*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 1998), 40.

- Oktaç, "Kınalızâde Ali Efendî'nin Hayatı ve Ahlâk-ı Alâî İsimli Eseri". *Divan*, İlmî Araştırmalar, 7/12, 2001/1, 185-233.
- Oktaç, "Kınalızâde'nin Hayatı ve Ahlâk-ı Alâî İsimli Eseri", *Dil ve Edebiyat*, sy. 22, 2010, 16-33.
- Orazov, Orazsahet. "Hanefî Fıkıh Edebiyatının Tasnifi: Kınalızâde Ali Çelebi'nin *Risâle fi beyâni'l-İstîlâhâti'l-mütedâvilât fi kütübî'l-fıkh* Adlı Risâlesinin Tahlili, Tahkiki ve Çevirisi". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*. Konya, sy. 37. 2021, 365-396.
- Orazov, "Kınalızâde Ali Çelebi'nin Risâle fi'l-gasb Adlı Eserinin Tahlili ve Neşri", *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2022, 9 (1), 169-188.
- Özel, Ahmet. "Kadri Efendî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2001, 24/140-141.
- Özel. "Timurtâî, Muhammed b. Abdullah". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2012, 41/188-189.
- Risâle fi'l-vakf*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Dügümlübaba nr. 446, vr. 58^b-66^b.
- Sa'dî Efendî. *Hâşiye ale'l-İnâye fi şerhi'l-Hidâye*. Süleymaniye Kütüphanesi, Ragıp Paşa, nr. 486.
- Serahsî, Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed. *Kitâbu'l-Mebsût*. 31 cilt. Lübnan-Beyrut: Dâru'l-Marife, t.s.
- Ta'me, Sâîr Hamid. "el-Mesâilü'l-fıkhiyyetü'l-vâride fi Kitâbi tabakâti'l-Hanefiyye li'bni'l-Hannâî". *Külliyetü'l-İmâmi'l-A'zam el-Câmiatü's-Samarra*. 40/11, 2015, 160-195.
- Taşköprüzâde. *Tabakâtu'l-Hanefiyye*. nşr. Ahmet Neyle, Musul: ez-Zehrâu'l-hadîse Yayınevi. 2. baskı, 1961.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Taşköprüzâde Ahmed Efendî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2011, 40/151-152.
- Velioğlu, Menderes. "Süleymaniye Kütüphanesi'nde 'Kınalızade' Yazmaları; Bir Kaynak Tarama Denemesi". *Uluslararası Kınalızâde Ailesi Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. Isparta, 2012, 103-133.

